FARSÇA DİLBİLGİSİ

Prof. Dr. Mehmet KANAR
İstanbul Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi
Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Öğretim Üyesi

İÇİNDEKİLER

Sunuş
Alfabe
1.Fiil
2.Ortaçlar
3.Fiil Çekimi
4.Fiil Zamanları
-di'li geçmiş zaman
şimdiki zamanın ve geniş zamanın hikayeleri
şimdiki zaman
geniş zaman
istek kipi – geniş zaman
istek kipi- geçmiş zaman
emir
-miş'li geçmiş zaman
-miş'li geçmiş zamanın hikayesi
gelecek zaman
mâzî-i melmûs
muzâri'-i melmûs
şimdiki veya geniş zamanın rivayeti
gelecek zamanın hikayesi
yeterlilik
mutlak yeterlilik
gereklilik
mutlak gereklilik
edilgen
şart
dua
5.Çoğul
6.İsimlerin Çekimi
7.Tamlama
8.Sıfatlar
9.Zamirler
10.Zarflar
11.Önedatlar
12.Günlük Konuşmadaki Telaffuz Farklılıkları
13.Klasik Farsçada İstisnâî Gramer Özellikleri
14.Cümle Çeşitleri
Sade Cümle, Bağımsız Cümle, Birleşik Cümle

ALFABE الفبا

§ Farsça'da Türkçe'de bulunan "ı", "ö", "ü" sesleri yoktur.

§ Farsça'da kelimelerin büyük veya küçük harfle başlaması söz konusu değildir. Kelimelerin bitişme veya ayrı yazılmasında Arap alfabesi kuralları geçerlidir.

§ Son zamanlarda Türkçe'de kullanılan noktalama işaretleri Farsça'da da kullanılmaya başlanılmıştır.

A, a, â	آ
A, a, â,e,i,u	ا ء إ ؤ أ
B, b	ب
P, p	پ
T, t	ت
S, s	ث
C, c	ج
Ç, ç	چ
H, h	ح
H, h (gırtlaktan)	خ
D, d	د
Z, z	ذ
R, r	ر
Z, z	ز
J, j	ژ
S, s	س
Ş, ş	ش
S, s	ص
Z, z	ض
T, t	ط
Z, z	ظ
A, a, U, u, İ, i	ع
G, g, Ğ, ğ	غ
F, f	ف
K, k	ق
K, k	ک
G, g	گ
L, l	ل
M, m	م
N, n	ن
V,v, U,u, Û, û, O, o	و
H, h	ه
Y, y, İ, İ, Î, î	ی
E,e, A, a	ـَ
İ, i	ـِ
U,u,O,o	ـُ

§ Bunlardan ث ح ذ ص ض ط ظ ع غ harfleri Arap diline özgü harfler olup, telaffuzu Türkçe'de olduğu gibidir.

1.FİİL

§ Farsça'da fiil masdarları iki çeşittir.
Sonu دن (d-den) ile biten ve sonu تن (-ten) ile biten masdarlar.
Dîden دیدن (dî-den) gör-mek
Reften رفتن (ref-ten) gitmek gibi.

§ Bütün fiil çekimleri masdarlardan elde edilen iki kök esas alınarak yapılır.
Birincisi, geçmiş zaman gövdesi (mâzî kökü), ikincisi, geniş zaman gövdesi (hal kökü)dür.
Geçmiş zaman gövdesi, masdarın sonundaki ن (nun) harfinin atılması ile elde edilir. Bu şekil, aynı zamanda o fiilinin –di'li geçmiş zamanının üçüncü tekil şahsıdır. Örneğin رفتن (reften>reft) gitti.
Geniş zaman gövdesinin bulunmasında bazı kurallara başvurulmakla birlikte, istisnalar fazla olduğu için bunlar zamanla öğrenilir.
Fiillerin geniş zaman gövdeleri aynı zamanda o fiillerin emir ikinci tekil şahıslarıdır. Örneğin دیدن (dîden) görmek بین (bîn) gör

§ Farsça'da yapıları bakımından beş çeşit fiil vardır. Bunlar

1.sade fiil	gitmek	reften	رفتن
2.önekli fiil	geri dönmek	bergeşten	بر گشتن
3.birleşik fiil	yola koyulmakt	râh uftâden	راه افتادن
4.dönüşlü fiil	hoşlanmak	hoş-i kesî âmeden	خوش کسی آمدن
5.deyim fiil	inadı bırakmak	ez her-i şeytân pâyîn âmeden	از خر شیطان پایین آمدن

2.ORTAÇLAR

§ Bir fiilin geniş zaman gövdesinin sonuna (ه) harfinin getirilmesi ile edilgen ortaç (ism-i mef'ûl) elde edilir. Geçişli, yani "neyi, kimi" sorusunu cevaplandıran fiillerin edilgen ortaçlarının Türkçe'de iki karşılığı vardır.
دیده دید دیده Dîde= görmüş, görülmüş.
رفتن رفت رفته Refte= gitmiş.
§ Geniş zaman gövdesinin sonuna (â, ân, ende) آ، آن، انده ekleri getirilerek etken ortaç (ism-i fâil) elde edilir.

Bînâ	gören, görücü	دیدن بین بینا
Bînân	gören, görerek	بینان
Bînende	gören	بینده
Revâ	giden	روا
Revân	giden, giderek	روان
Revende	giden	رونده

§ Etken ortaçlardan birincisi sıfat, ikincisi ulaç yerinde kullanılır. Gerçek etken ortaç "ende" ekiyle türetilen şekildir.

§ Fiil masdarının sonuna liyâkat yası denilen "ya" harfi getirilerek gelecek zaman ortacı oluşturulur. Örneğin

Dîdenî görülmeye değer, görülecek دیدن دیدنی

§ Bir fiilin geniş zaman gövdesinin sonuna "-iş" ش , geçmiş zaman gövdesinin sonuna "âr" آر ekleri getirilmek suretiyle yeni isim türetmek mümkündür. Örneğin

Gûyiş söyleyiş, ağız, lehce گفتن گو گویش
Goftâr söz, söyleyiş, bahis, bölüm گفتن گفت گفتار

3.FİİL ÇEKİMİ

§ Geçmiş zaman gövdesi esas alınarak çekilen fiillerde sırasıyla şu ek fiiller kullanılır:

Birinci tekil şahıs	em	م	im
İkinci tekil şahıs	î	ی	sin
Üçüncü tekil şahıs	-		-
Birinci çoğul şahıs	îm	یم	ik
İkinci çoğul şahıs	îd	ید	niz
Üçüncü çoğul şahıs	end	ند	ler

§ Geniş zaman gövdesi esas alınarak çekilen fiillerde yukarıdaki ek fiiller uygulanır. Ancak, üçüncü tekil şahıs geniş zaman gövdesinin sonuna (ed) د eki getirilir.

- م - ی - د - یم - ید - ند

§ Fiilin edilgen ortacının esas alındığı çekimlerde edilgen ortacın ardından sırasıyla şu ekler getirilir:

Birinci tekil şahıs	em	ما	im
İkinci tekil şahıs	î	ای	sin
Üçüncü tekil şahıs	est	است	dir
Birinci çoğul şahıs	îm	ایم	iz
İkinci çoğul şahıs	îd	اید	siniz
Üçüncü çoğul şahıs	end	اند	lerdir

استن Veya هستن (-imek) masdarı şöyle çekilir:

هستم هستی هست هستیم هستید هستند

Esten استن fiilinin yalnız üçüncü tekil şahsı kullanılır. است
Bu fiil isim, sıfat ve zamirlerle birleşebilir. Örneğin:

Âmûzgârem	öğretmenim	آموزگارم
Âmûzgârî	öğretmensin	آموزگادی
Âmûzgârest	öğretmendir	آموزگادست

Âmûzgârîm	öğretmeniz	آموزگاریم
Âmûzgârîd	öğretmensiniz	آموزگارید
Âmûzgârend	öğretmendirler	آموزگارند

§ Yapıları söz konusu olduğunda Farsça'da beş çeşit fiil vardır. Bunlar

1.sade fiil	gitmek	رفتن
2.önekli fiil	geri dönmek	برگشتن
3.birleşik fiil	soru sormak	سؤال کردن
4.dönüşlü fiil	hoşuna gitmek	خوش کسی آمدن (از)
5.deyim fiil	inadı bırakmak	از خر شیطان پایین آمدن

4.FİİL ZAMANLARI

-Dİ'Lİ GEÇMİŞ ZAMAN

Çekilmesi istenilen fiilin sonuna yukarıda anlatılan ek fiiller getirilir. Örnekli, birleşik ve deyim fiillerde asıl fiilin önünde bulunan kelimeler hiçbir değişikliğe uğramaz. Olumsuzluk bildiren "ne" ن eki fiil kökünün başına gelir.

Sade fiil olarak dîden (görmek) masdarının -di'li geçmiş zamanını çekelim.

Dîdem	gördüm	دیدم
Dîdî	gördün	دیدی
Dîd	gördü	دید
Dîdîm	gördük	دیدیم
Dîdîd	gördünüz	دیدید
Dîdend	gördüler	دیدند

Önekli fiil olarak ber horden (rastlamak) masdarının –di'li geçmiş zamanını çekelim.

Ber hordem	rastladım	برخوردم
Ber hordî	rastladın	برخوردی
Ber hord	rastladı	برخورد
Ber hordîm	rastladık	برخوردیم
Ber hordîd	rastladınız	برخوردید
Ber hordend	rastladılar	برخوردند

Şimdi de bu fiillerin -di'li geçmiş zamanlarının olumsuz şekillerini çekelim.

Nedîdem	görmedim	ندیدم
Nedîdî	görmedin	ندیدی
Nedîd	görmedi	ندید
Nedîdîm	görmedik	ندیدیم
Nedîdîd	görmediniz	ندیدید
Nedîdend	görmediler	ندیدند

Ber nehordem	rastlamadım	بر نخوردم
Ber nehordî	rastlamadın	برنخوردی
Ber nehord	rastlamadı	برنخورد
Ber nehordîm	rastlamadık	برنخوردیم
Ber nehordîd	rastlamadınız	برنخوردید

Ber nehordend	rastlamadılar	برنخوردند

ŞİMDİKİ ZAMANIN VE GENİŞ ZAMANIN HİKAYELERİ

Farsça'da şimdiki zamanın ve geniş zamanın hikayeleri aynı şekilde çekilir. Fiilin hangi zamanda kullanıldığı metnin gelişinden anlaşılır veya metnin akışına göre çeviri yapılır.

Bir fiili bu zamanlarda çekebilmek için geçmiş zaman gövdesinin başına mî می eki getirilir. Önekli ve birleşik fiillerde bu ek daima asıl fiilin önünde yer alır.

Şimdiki veya geniş zamanın hikayesinin olumsuz çekimini yapmak için "mî " ekinin başına "ne" olumsuzluk eki getirilir ve altı şahısta da "nemî " نمی eki tekrarlanır.

Mî dîdem	görüyordum, görürdüm	می دیدم
Mî dîdî	görüyordun, görürdün	می دیدی
Mî dîd	görüyordu, görürdü	می دید
Mî dîdîm	görüyorduk, görürdük	می دیدیم
Mî dîdîd	görüyordunuz, görürdünüz	می دیدید
Mî dîdend	görüyorlardı, görürlerdi	می دیدند
Ber mî geştem	dönüyordum, dönerdim	برمی گشتم
Ber mî geştî	dönüyordun, dönerdin	برمی گشتی
Ber mî geşt	dönüyordu, dönerdi	برمی گشت
Ber mî geştîm	dönüyorduk, dönerdik	برمی گشتیم
Ber mî geştîd	dönüyordunuz, dönerdiniz	برمی گشتید
Ber mî geştend	dönüyorlardı, dönerlerdi	برمی گشتند
Temâşâ mî kerdem	izliyordum, izlerdim	تماشا می کردم
Temâşâ mî kerdî	izliyordun, izlerdin	تماشا می کردی
Temâşâ mî kerd	izliyordu, izlerdi	تماشا می کرد
Temâşâ mî kerdîm	izliyorduk, izlerdik	تناشا می کردیم
Temâşâ mî kerdîd	izliyordunuz, izlerdiniz	تماشا می کردید
Temâşâ mî kerdend	izliyorlardı, izlerlerdi	تماشا می کردند

Aynı fiillerin olumsuz çekimleri şu şekilde gerçekleşir:

Nemî dîdem	görmüyordum, görmezdim	نمی دیدم
Nemî dîdî	görmüyordun, görmezdin	نمی دیدی
Nemî dîd	görmüyordu, görmezdi	نمی دید
Nemî dîdîm	görmüyorduk, görmezdik	نمی دیدیم
Nemî dîdîd	görmüyordunuz, görmezdiniz	نمی دیدید..
Nemî dîdend	görmüyorlardı, görmezlerdi	نمی دیدند
Ber nemî geştem	dönmüyordum, dönmezdim	برنمی گشتم
Ber nemî geştî	dönmüyordun, dönmezdin	برنمی گشتی
Ber nemî geşt	dönmüyordu, dönmezdi	برنمی گشت
Ber nemî geştîm	dönmüyorduk, dönmezdik	برنمی گشتیم
Ber nemî geştîd	dönmüyordunuz, dönmezdiniz	برنمی گشتید
Ber nemî geştend	dönmüyorlardı, dönmezlerdi	برنمی گشتند

Temâşâ nemî kerdem	izlemiyordum, izlemezdim	تماشا نمی کردم
Temâşâ nemî kerdî	izlemiyordun, izlemezdin	نماشا نمی کردی
Temâşâ nemî kerd	izlemiyordu, izlemezdi	تماشا نمی کرد
Temâşâ nemî kerdîm	izlemiyorduk, izlemezdik	تماشا نمی کردیم
Temâşâ nemî kerdîd	izlemiyordunuz, izlemezdiniz	تماشا نمی کردید
Temâşâ nemî kerdend	izlemiyorlardı, izlemezlerdi	تماشا نمی کردند

ŞİMDİKİ ZAMAN

Şimdiki zaman, çekilmesi gereken fiilin geniş zaman gövdesinin başına “mî ” ve sonuna çekim ekleri getirilerek elde edilir. Olumsuz şimdiki zaman çekimlerinde olumsuzluk eki olan “ne” ن daima “mî ” ekinin başında bulunur.

Reften (gitmek) رفتن geniş zaman gövdesi rev رو

Mî revem	gidiyorum	می روم
Mî revî	gidiyorsun	میروی
Mî reved	gidiyor	می رود
Mî revîm	gidiyoruz	می رویم
Mî revîd	gidiyorsunuz	می روید
Mî revend	gidiyorlar	می روند

Olumsuz çekim:

Nemî revem	gitmiyorum	نمی روم
Nemî revî	gitmiyorsun	نمی روی
Nemî reved	gitmiyor	نمی رود
Nemî revîm	gitmiyoruz	نمی رویم
Nemî revîd	gitmiyorsunuz	نمی روید
Nemî revend	gitmiyorlar	نمی روند

Modern Farsça’da geniş zaman genel olarak şimdiki zamanla ifade edilir. Örneğin

هر روز ساعت هفت صبح از خواب بیدار می شوم
Her rûz sâet-i heft-i subh ez hâb bîdâr mî şevem.
Sabahları yedide uyanırım.

GENİŞ ZAMAN

Fiilin geniş zaman gövdesinin sonuna ekfiillerin getirilmesi elde edilen bu zaman klasik Farsça’da yaygın olarak kullanılır. Modern Farsça’da sadece şiirde kullanım alanı bulur. Geniş zaman Modern Farsça’da daha çok şimdiki zaman ile ifade edilir.

Revem	giderim	روم
Revî	gidersin	روی
Reved	gider	رود
Revîm	gideriz	رویم
Revîd	gidersiniz	روید
Revend	giderler	روند

Olumsuz çekim şekli

Nemî revem	gitmem	نمی روم
Nemî revî	gitmezsin	نمی روی
Nemî reved	gitmez	نمی رود
Nemî revîm	gitmeyiz	نمی رویم
Nemî revîd	gitmezsiniz	نمی روید
Nemî revend	gitmezler	نمی روند

İSTEK KİPİ- GENİŞ ZAMAN

Şart cümlelerinde ve yan cümlelerde kullanılan bu zaman geniş zaman çekimi ile aynı olmakla birlikte, çok defa çekilen fiilin başına "be" ب edatı getirilir. Olumsuz çekim yapılırken bu edat düşer ve yerini olumsuzluk eki "ne" ن alır.

Berevem	gideyim	بروم
Berevî	gidesin	بروی
Bereved	gide	برود
Berevîm	gidelim	برویم
Berevîd	gidesiniz	بروید
Berevend	gideler	بروند

İSTEK KİPİ- GEÇMİŞ ZAMAN

Bir fiilin edilgen ortacından sonra "bûden" fiilinin geniş zamanı çekilerek elde edilir. Bu zaman, daha çok ara cümlelerde veya "ki" که ve "şâyed" شاید gibi bağlaçlardan sonra gelen cümlelerde kullanılır.

Gitmiş olayım	(ki) refte bâşem	که رفته باشم
Gitmiş olasın	(ki) refte bâşî	که رفته باشی
Gitmiş ola	(ki) refte bâşed	که رفته باشد
Gitmiş olalım	(ki) refte bâşîm	که رفته باشیم
Gitmiş olasınız	(ki) refte bâşîd	که رفته باشید
Gitmiş olalar	(ki) refte bâşend	که رفته باشند

Olumsuz çekim yapılırken olumsuzluk eki "ne" ن daima edilgen ortacın başında bulunur.

نرفته باشد	نرفته باشی	نرفته باشم
نرفته باشند	نرفته باشید	نرفته باشیم

Nerefte bâşem	nerefte bâşî	nerefte bâşed
Nerefte bâşîm	nerefte bâşîd	nerefte bâşend

EMİR

Farsça'da emrin ikinci tekil şahıs ve ikinci çoğul şahıs olmak üzere yalnız iki şekli vardır. Bir fiilin geniş zaman gövdesi aynı zamanda o fiilin emir kipinin ikinci tekil şahsıdır.

İkinci çoğul şahısta geniş zaman gövdesinin sonuna "îd" يد eki getirilir. Örneğin:

Reften رفتن rev, rov رو git
Revîd رويد gidin, gidiniz

Farsça'da emir kipinin başına genellikle "be" ب edatı getirilir.
Berev, boro برو git
Berevîd برويد gidin, gidiniz

Emrin olumsuz şekli, emir fiilinin başına olumsuzluk edatı "ne" ن nin getirilmesiyle elde edilir.
Merev, merov مرو gitme
Merevîd مرويد gitmeyin, gitmeyiniz

Negoftemet, **merov** ancâ ki âşinât menem
Derin serâb-i fenâ çeşme-i heyât menem

"Demedim mi sana "Gitme oraya, âşinan benim" diye?
"Şu yokluk serabında hayat pınarın benim" diye?

نگفتمت مرو آنجا كه آشنات منم درين سراب فنا چشمه حيات منم

Modern Farsça'da olumsuz emir fiillerinde "me" م edatı yerine "ne" ن edatı kullanılır.

Nerev, nero نرو gitme
Nerevîd نرويد gitmeyin, gitmeyiniz

Üçüncü bir şahsa gönderilen emir yani emr-i gâib sadece üçüncü tekil ve üçüncü çoğul şahıslarda çekilir. Örneğin:
Gitsin gû rov, gû boro, gû reved, gû bereved گو رو/ گو برو/گو رود/ گوبرود
Gitsinler gû revend, gû berevend گو روند/ گو بروند

-MİŞ'Lİ GEÇMİŞ ZAMAN

Fiilin edilgen ortacının sonuna fiil çekim ekleri getirilerek elde edilir. Olumsuzluk belirten "ne" ن edatı daima edilgen ortacın başında bulunur.

Gitmişim refte'em رفته ام
Gitmişsin refte'î رفته ای
Gitmiş(tir) refte (est) رفته است

Gitmişiz	refte'îm	رفته ایم
Gitmişsiniz	refte'îd	رفته اید
Gitmişler(dir)	refte'end	رفته اند

Gitmemişim	nerefte'em	نرفته ام
Gitmemişsin	nerefte'î	نرفته ای
Gitmemiş(tir)	nerefte(est)	نرفته است
Gitmemişiz	nerefte'îm	نرفته ایم
Gitmemişsiniz	nerefte'end	نرفته اید
Gitmemişler(dir)	nerefte'end	نرفته اند

-miş'li geçmiş zaman modern Farsça'da –di'li geçmiş zaman yerinde de kullanılmaktadırb Örneğin:

İmrûz nâhâr çi horde'î? امروز ناهار چه خورده ای؟
Bugün öğle yemeğinde ne yedin:

-MİŞ'Lİ GEÇMİŞ ZAMANIN HİKAYESİ

Fiilin edilgen ortacından sonra "bûden=olmak" بودن yardımcı fiili getirilir. Çekim sırasında sadece yardımcı fiil değişikliğe uğrar. Olumsuz çekim yapılırken olumsuzluk bildiren "ne" ن harfi edilgen ortacın başına getirilir.

Gitmiştim	refte bûdem	رفته بودم
Gitmiştin	refte bûdî	رفته بودی
Gitmişti	refte bûd	رفته بود
Gitmiştik	refte bûdîm	رفته بودیم
Gitmiştiniz	refte bûdîd	رفته بودید
Gitmişlerdi	refte bûdend	رفته بودند

Olumsuz çekim:

Gitmemiştim	nerefte bûdem	ندفته بودم
Gitmemiştin	nerefte bûdî	نرفته بودی
Gitmemişti	nerefte bûd	نرفته بود
Gitmemiştik	nerefte bûdîm	نرفته بودیم
Gitmemiştiniz	nerefte bûdîd	نرفته بودید
Gitmemişlerdi	nerefte bûdend	نرفته بودند

Bir önekli fiilin olumlu ve olumsuz çekimleri de şöyle olmalıdır:

Rastlamıştım	ber horde bûdem	برخورده بودم
Rastlamıştın	ber horde bûdî	برخورده بودی
Rastlamıştı	ber horde bûd	برخورده بود
Rastlamıştık	ber horde bûdîm	برخورده بودیم
Rastlamıştınız	ber horde bûdîd	برخورده بودید
Rastlamışlardı	ber horde bûdend	برخورده بودند

Rastlamamıştım	ber nehorde bûdem	برنخورده بودم

Rastlamamıştın	ber nehorde bûdî	برنخورده بودی
Rastlamamıştı	ber nehorde bûd	برنخورده بود
Rastlamamıştık	ber nehorde bûdîm	برنخورده بودیم
Rastlamamıştınız	ber nehorde bûdîd	برنخورده بودید
Rastlamamışlardı	ber nehorde bûdend	برنخورده بودند

Birleşik fiilin çekimleri aşağıda görüldüğü gibi olmalıdır.

İzlemiştim	temâşâ kerde bûdem	تماشا کرده بودم
İzlemiştin	temâşâ kerde bûdî	تماشا کرده بودی
İzlemişti	temâşâ kerde bûd	تماشا کرده بود
İzlemiştik	temâşâ kerde bûdîm	تماشا کرده بودیم
İzlemiştiniz	temâşâ kerde bûdîd	تماشا کرده بودید
İzlemişlerdi	temâşâ kerde bûdend	تماشا کرده بودند

İzlememiştim	temâşâ nekerde bûdem	تماشا نکرده بودم
İzlememiştin	temâşâ nekerde bûdî	تماشا نکرده بودی
İzlememişti	temâşâ nekerde bûd	تماشا نکرده بود
İzlememiştik	temâşâ nekerde bûdîm	تماشا نکرده بودیم
İzlememiştiniz	temâşâ nekerde bûdîd	تماشا نکرده بودید
İzlememişlerdi	temâşâ nekerde bûdend	تماشا نکرده بودند

GELECEK ZAMAN

Bir fiilin geçmiş zaman gövdesinin başına “hâsten=istemek” خواستن yardımcı fiilinin geniş zamanının getirilmesiyle elde edilir. Yardımcı fiilin altı şahsa göre çekimi yapılırken geçmiş zaman gövdesi değişikliğe uğramaz.

Gelecek zamanın olumsuz şekli çekilirken yardımcı fiilin başına olumsuz eki olan “ne” ن edatı getirilir. Örneğin:

Sade fiil: gitmek reften رفتن

Gideceğim	hâhem reft	خواهم رفت
Gideceksin	hâhî reft	خواهی رفت
Gidecek	hâhed reft	خواهد رفت
Gideceğiz	hâhîm reft	خواهیم رفت
Gideceksiniz	hâhîd reft	خواهید رفت
Gidecekler	hâhend reft	خواهند رفت

Gitmeyeceğim	nehâhem reft	نخواهم رفت
Gitmeyeceksin	nehâhî reft	نخواهی رفت
Gitmeyecek	nehâhed reft	نخواهد رفت
Gitmeyeceğiz	nehâhîm reft	نخواهیم رفت
Gitmeyeceksiniz	nehâhîd reft	نخواهید رفت
Gitmeyecekler	nehâhend reft	نخواهند رفت

Önekli fiil: dönmek bergeşten برگشتن

Döneceğim	ber hâhem geşt	بر خواهم گشت
Döneceksin	ber hâhî geşt	برخواهی گشت
Dönecek	ber hâhed geşt	بر خواهد گشت
Döneceğiz	ber hâhîm geşt	بر خواهیم گشت
Döneceksiniz	ber hâhîd geşt	بر خواهید گشت
Dönecekler	ber hâhend geşt	بر خواهند گشت

Dönmeyeceğim	ber nehâhem geşt	بر نخواهم گشت
Dönmeyeceksin	ber nehâhî geşt	بر نخواهی گشت
Dönmeyecek	ber nehâhed geşt	بر نخواهد گشت
Dönmeyeceğiz	ber nehâhîm geşt	بر نخواهیم گشت
Dönmeyeceksiniz	ber nehâhîd geşt	بر نخواهید گشت
Dönmeyecekler	ber nehâhend geşt	بر نخواهند گشت

Birleşik fiil: izlemek temâşâ kerden تماشا کردن

İzleyeceğim	temâşâ hâhem kerd	تماشا خواهم کرد
İzleyeceksin	temâşâ hâhî kerd	تماشا خواهی کرد
İzleyecek	temâşâ hâhed kerd	تماشا خواهد کرد
İzleyeceğiz	temâşâ hâhîm kerd	تماشا خواهیم کرد
İzleyeceksiniz	temâşâ hâhîd kerd	تماشا خواهید کرد
İzleyecekler	temâşâ hâhend kerd	تماشا خواهند کرد

İzlemeyeceğim	temâşâ nehâhem kerd	تماشا نخواهم کرد
İzlemeyeceksin	temâşâ nehâhî kerd	تماشا نخواهی کرد
İzlemeyecek	temâşâ nehâhed kerd	تماشا نخواهد کرد
İzlemeyeceğiz	temâşâ nehâhîm kerd	تماشا نخواهیم کرد
İzlemeyeceksiniz	temâşâ nehâhîd kerd	تماشا نخواهید کرد
İzlemeyecekler	temâşâ nehâhend kerd	تماشا نخواهند کرد

Bazen şimdiki zaman, gelecek zaman yerinde kullanılır. Örneğin:
İmşeb be sînemâ mî revîm. Bu akşam sinemaya gideceğiz.
امشب به سینما می رویم

MÂZÎ-Yİ MELMÛS

Bu çekim şekli on dokuzuncu yüzyılda Avrupa dillerinden yapılan çeviriler yoluyla Farsça'ya girmiştir. Şimdiki veya geniş zamanın hikayesi yerinde kullanılır. Geçmişteki bir zaman dilimi içinde süreklilik gösteren eylemlerin ifadesinde bu zamandan yararlanılır.

Bunun için önce "dâşten=sahip olmak" داشتن masdarının -di'li geçmiş zamanı, bunun ardından ilgili fiilin şimdiki zamanının hikayesi çekilir.

Önekli ve birleşik fiillerde yardımcı fiil başta kalır.

Bu zamanın olumsuz çekimi yoktur.

Sade fiil: gitmek reften رفتن

Gitmekteydim, gidiyordum	dâştem mî reftem	داشتم می رفتم

Gitmekteydin, gidiyordun	dâştî mî reftî	داشتی می رفتی
Gitmekteydi, gidiyordu	dâşt mî reft	داشت می رفت
Gitmekteydik, gidiyorduk	dâştîm mî reftîm	داشتیم می رفتیم
Gitmekteydiniz, gidiyordunuz	dâştîd mî reftîd	داشتید می رفتید
Gitmekteydiler, gidiyorlardı	dâştend mî reftend	داشتند می رفتند

Önekli fiil: dönmek bergeşten بر گشتن

Dönmekteydim, dönüyordum	dâştem ber mî geştem	داشتم بر می گشتم
Dönmekteydin, dönüyordun	dâştî ber mî geştî	داشتی بر می گشتی
Dönmekteydi, dönüyordu	dâşt ber mî geşt	داشت بر می گشت
Dönmekteydik, dönüyorduk	dâştîm ber mî geştîm	داشتیم بر می گشتیم
Dönmekteydiniz, dönüyordunuz	dâştîd ber mî geştîd	داشتید بر می گشتید
Dönmektelerdi, dönüyorlardı	dâştend ber mî geştend	داشتند بر می گشتند

Bugün Afganistan'da konuşulan Farsça'da "dâşten" داشتن fiilinden başka "reften" رفتن fiili de yardımcı fiil olarak kullanılmakta, asıl fiilin edilgen ortacından sonra bu fiilin şimdiki zamanının hikayesi çekilmektedir. Örneğin:

An rûz ba'd ez zohr ebrhâ der âsmân moterâkimter şode mî reft

O gün öğleden sonra bulutlar gökyüzünde daha da yığılıyordu.

آن روز بعد از ظهر ابرها در آسمان متراکمتر شده می رفت

MUZÂRÎ'-İ MELMÛS

Bu çekim şekli de "mâzî-yi melmûs" gibi sonradan Farsça'ya girmiş olup, şimdiki zaman ve yakın gelecek zaman yerinde kullanılmaktadır.

Fiilin şimdiki zamanından önce "dâşten" داشتن yardımcı fiilinin geniş zamanı çekilir.

Bu zamanın da olumsuz çekimi yapılmaz.

(şu anda) gidiyorum, gitmekteyim	dârem mî revem	دارم می روم
(şu anda) gidiyorsun, gitmektesin	dârî mî revî	داری می روی
(şu anda) gidiyor, gitmektedir	dâred mî reved	دارد می رود
(şu anda) gidiyoruz, gitmekteyiz	dârîm mî revîm	داریم می رویم
(şu anda) gidiyorsunuz, gitmektesiniz	dârîd mî revîd	دارید می روید
(şu anda) gidiyorlar, gitmekteler	dârend mî revend	دارند می روند

ŞİMDİKİ VEYA GENİŞ ZAMANIN RİVAYETİ

-miş'li geçmiş zaman çekiminde fiilin başına "mî" edatının getirilmesiyle elde edilir.

Gidiyormuşum	mî refte'em	می رفته ام
Gidiyormuşsun	mî refte'î	می رفته ای
Gidiyormuş	mî refte'(est)	می رفته است
Gidiyormuşuz	mî refte'îm	می رفته ایم
Gidiyormuşsunuz	mî refte'îd	می رفته اید
Gidiyorlarmış	mî refte'end	می رفته اند

İçinde bu zamanın kullanıldığı Farsça cümleleri Türkçe'ye çevirirken çok defa –miş'li geçmişlı çeviri yapmak daha uygun olur. Örneğin:

Mîhâste'est ki der âsmân-i zîbâ-yi âbî pervâz koned, ez ukâbhâ bâlâter reved ve ez ebrhâ begozered.

می خواسته است که در آسمان زیبای آبی پرواز کند، از عقاب ها بالاتر رود و از ابرها بگذرد

Güzel mavi gökyüzünde uçmak, kartallardan daha yükseğe çıkmak ve bulutları geçmek istemiştir.

GELECEK ZAMANIN HİKAYESİ

Bu zamanın Farsça'da tam karşılığı yoktur. Böyle bir ifade için çeşitli kalıplardan yararlanılır. Örneğin:

Gidecektim	mî hâstem berevem	می خواستم بروم
Gidecektim	binâ bûd berevem	بنا بود بروم
Gidecektim	karâr bûd berevem	قرار بود بروم
Gidecektim	mî bâyest berevem	می بایست بروم

YETERLİLİK

Bir fiilinin yeterliliğinin istenilen zamanının çekilebilmesi için "tevânisten=muktedir olmak, gücü olmak" توانستن yardımcı fiili kullanılır.

Modern Farsça'da istenilen zamana göre yapılan yardımcı fiil çekiminden sonra asıl fiil de istek kipinde çekilir.

Klasik Farsça'da ise, asıl fiil geçmiş zaman gövdesi halinde kalarak hiçbir şahısta değişikliğe uğramaz. Olumsuzluk bildiren "ne" ن harfi yardımcı fiilin başında bulunur.

Yeterlilik Şimdiki Zaman Çekimi:

Modern Farsça'da yeterliliğin şimdiki ve geniş zamanları aynı şekilde ifade edilir.

Sade Fiil Çekimi: gitmek reften رفتن

Gidebiliyorum, gidebilirim	mîtevânem berevem	می توانم بروم
Gidebiliyorsun, gidebilirsin	mîtevânî berevî	می توانی بروی
Gidebiliyor, gidebilir	mîtevâned bereved	می تواند برود
Gidebiliyoruz, gidebiliriz	mîtevânîm berevîm	می توانیم برویم
Gidebiliyorsunuz, gidebilirsiniz	mîtevânîd berevîd	می توانید بروید
Gidebiliyorlar, gidebilirler	mîtevânend berevend	می توانند بروند

Olumsuz çekim:

Gidemiyorum, gidemem	nemîtevânim berevem	نمی توانم بروم
Gidemiyorsun, gidemezsin	nemîtevânî berevî	نمی توانی بروی
Gidemiyor, gidemez	nemîtevâned bereved	نمی تواند برود
Gidemiyoruz, gidemeyiz	nemîtevânîm berevîm	می توانیم برویمن
Gidemiyorsunuz, gidemezsiniz	nemîtevânîd berevîd	نمی توانید بروید
Gidemiyorlar, gidemezler	nemîtevânend berevend	نمی توانند بروند

Önekli ve birleşik fiil çekimleri:
Dönmek ber geşten برگشتن

Dönebiliyorum, dönebilirim	mîtevânem bergerdem	می توانم بر گردم
Dönebiliyorsun, dönebilirsin	mîtevânî bergerdî	می توانی برگردی
Dönebiliyor, dönebilir	mîtevâned bergerded	می تواند برگردد
Dönebiliyoruz, dönebiliriz	mîtevânîm bergerdîm	می تئانیم برگردیم
Dönebiliyorsunuz, dönebilirsiniz	mîtevânîd bergerdîd	می توانیید برگردید
Dönebiliyorlar, dönebilirler	mîtevânend bergerdend	می توانند برگردند

Olumsuz çekim

Dönemiyorum, dönemem	nemîtevânem bergerdem	نمی توانم برگردم
Dönemiyorsun, dönemezsin	nemîtevânî bergerdî	نمی توانی رگردی
Dönemiyor, dönemez	nemîtevâned bergerded	نمی تواند برگردد
Dönemiyoruz, dönemeyiz	nemîtevânîm bergerdîm	نمی توانیم برگردیم
Dönemiyorsunuz, dönemezsiniz	nemîtevânîd bergerdîd	نمی توانید برگردید
Dönemiyorlar, dönemezler	nemîtevânend bergerdend	نمی توانند برگردند

Cevap vermek cevâb dâden جواب دادن

Cevap verebiliyorum, cevap verebilirim می توانم جواب بدهم	mîtevânem cevâb bedehem
Cevap verebiliyorsun, cevap verebilirsin می توانی جواب بدهی	mîtevânî cevâb bedehî
Cevap verebiliyor, cevap verebilir می تواند جواب بدهد	mîtevâned cevâb bedehed
Cevap verebiliyoruz, cevap verebiliriz می توانیم جواب بدهیم	mîtevânîm cevâb bedehîm
Cevap verebiliyorsunuz, cevap verebilirsiniz می توانید چواب بدهید	mîtevânîd cevâb bedehîd
Cevap verebiliyorlar, cevap verebilirler می توانند جواب بدهند	mîtevânend cevâb bedehend

Olumsuz çekim:

Cevap veremiyorum, cevap veremem نمی توانم جواب بدهم	nemîtevânem cevâb bedehem
Cevap veremiyorsun, cevap veremezsin نمی توانی جواب بدهی	nemîtevânî cevâb bedehî
Cevap veremiyor, cevap veremez نمی تواند جواب بدهد	nemîtevâned cevâb bedehed
Cevap veremiyoruz, cevap veremeyiz نمی توانیم جواب بدهیم	nemîtevânîm cevâb bedehîm
Cevap veremiyorsunuz, cevap veremezsiniz نمی توانید بدهید	nemîtevânîd cevâb bedehîd
Cevap veremiyorlar, cevap veremezler نمی توانند بدهند	nemîtevânend cevâb bedehend

Yeterlilik Şimdiki Zamanın Klasik Farsça Kurallarına Göre Çekimi:

Gidebiliyorum, gidebilirim	mîtevânem reft	می توانم رفت
Gidebiliyorsun, gidebilirsin	mîtevânî reft	می توانی رفت
Gidebiliyor, gidebilir	mîtevâned reft	می تواند رفت

Gidebiliyoruz, gidebiliriz	mîtevânîdreft	می توانیم رفت
Gidebiliyorsunuz, gidebilirsiniz	mîtevânîd reft	می توانید رفت
Gidebiliyorlar, gidebilirler	mîtevânend reft	می توانند رفت

Olumsuz çekim:

Gidemiyorum, gidemem	nemîtevânem reft	نمی توانم رفت
Gidemiyorsun, gidemezsin	nemîtevânî reft	نمی توانی رفت
Gidemiyor, gidemez	nemîtevâned reft	نمی تواند رفت
Gidemiyoruz, gidemeyiz	nemîtevânîdreft	نمی توانیم رفت
Gidemiyorsunuz, gidemezsiniz	nemîtevânîd reft	نمی توانیید رفت
Gidemiyorlar, gidemezler	nemîtevânend reft	نمی توانند رفت

Yeterlilik Geniş Zaman Çekimi:

Modern Farsça'da bu zaman daha çok şimdiki zaman ile ifade edilir.

Klasik Farsça'daki çekimi:

Gidebilirim	tevânem reft	توانم رفت
Gidebilirsin	tevânî reft	توانی رفت
Gidebilir	tevâned reft	تواند رفت
Gidebiliriz	tevânîm reft	توانیم رفت
Gidebilirsiniz	tevânîd reft	توانید رفت
Gidebilirler	tevânend reft	توانند رفت
Olumsuz çekim:		
Gidemem	netevânem reft	نتوانم رفت
Gidemezsin	netevânî reft	نتوانی رفت
Gidemez	netevâned reft	نتواند رفت
Gidemeyiz	netevânîm reft	نتوانیم رفت
Gidemezsiniz	netevânîd reft	نتوانید رفت
Gidemezler	netevânend reft	نتوانند رفت

Yeterlilik –di'li Geçmiş Zaman Çekimi:

Sade Fiil Çekimi: gitmek reften رفتن

Gidebildim	tevânistem berevem	توانستم بروم
Gidebildin	tevânistî berevî	توانستی بروی
Gidebildi	tevânist bereved	توانست برود
Gidebildik	tevânistîm berevîm	توانستیم برویم
Gidebildiniz	tevânistîd berevîd	توانستید بروید
Gidebildiler	tevânistend berevend	توانستند بروند

Olumsuz Çekim:

Gidemedim	netevânistem berevem	نتوانستم بروم
Gidemedin	netevânistî berevî	نتوانستی بروی
Gidemedi	netevânist bereved	نتوانست برود
Gidemedik	netevânistîm berevîm	نتوانستیم برویم
Gidemediniz	netevânistîd berevîd	نتوانستید بروید
Gidemediler	netevânistend berevend	نتوانستند بروند

Önekli fiil çekimi: dönmek ber geşten بر گشتن

Dönebildim	tevânistem ber gerdem	توانستم برگردم
Dönebildin	tevânistî ber gerdî	توانستی برگردی
Dönebildi	tevânist ber gerded	توانست برگردد
Dönebildik	tevânistîm ber gerdîm	توانستیم برگردیم
Dönebildiniz	tevânistîd ber gerdîd	نتوانستید برگردید
Dönebildiler	tevânistend ber gerdend	توانستند برگردند
Dönemedim	netevânistem ber gerdem	نتوانستم برگردم
Dönemedin	netevânistî ber gerdî	نتوانستی برگردی
Dönemedi	netevânist ber gerded	نتوانست برگردد
Dönemedik	netevânistîm ber gerdîm	نتوانستیم برگردیم
Dönemediniz	netevânistîd ber gerdîd	نتوانستید برگردید
Dönemediler	netevânistend ber gerdend	نتوانستند برگردند

Birleşik Fiil Çekimi:

Cevap verebildim	tevânistem cevâb bedehem	توانستم جواب بدهم
Cevap verebildin	tevânistî cevâb bedehî	توانستی جواب بدهی
Cevap verebildi	tevânist cevâb bedehed	توانست جواب بدهد
Cevap verebildik	tevânistîm cevâb bedehîm	توانستیم جواب بدهیم
Cevap verebildiniz	tevânistîd cevâb bedehîd	نوانستید جواب بدهید
Cevap verebildiler	tevânistend cevâb bedehend	توانستند جواب بدهند

Olumsuz Çekim:

Cevap veremedim	netevânistem cevâb bedehem	نتوانستم جواب بدهم
Cevap veremedin	netevânistî cevâb bedehî	نتوانستی جواب بدهی
Cevap veremedi	netevânist cevâb bedehed	نتوانست جواب بدهد
Cevap veremedik	netevânistîm cevâb bedehîm	نتوانستیم جواب بدهیم
Cevap veremediniz	netevânistîd cevâb bedehîd	نتوانستید جواب بدهید
Cevap veremediler	netevânistend cevâb bedehend	نتوانستند جواب بدهند

Yeterlilik Şimdiki Zamanın Hikayesi

Gidebiliyordum, gidebilirdim می توانستم بروم	mîtevânistem berevem
Gidebiliyordun, gidebilirdin می توانستی بروی	mîtevânistî berevî
Gidebiliyordu, gidebilirdi می توانست برود	mîtevânist bereved
Gidebiliyorduk, gidebilirdik می توانستیم برویم	mîtevânistîm berevîm
Gidebiliyordunuz, gidebilirdiniz می توانستید بروید	mîtevânistîd berevîd
Gidebiliyorlardı, gidebilirlerdi می توانستند بروند	mîtevânistend berevend

Yeterlilik –miş'li Geçmiş Zaman

Gidebilmişim	tevâniste'em berevem	توانسته ام بروم
Gidebilmişsin	tevâniste'î berevî	توانسته ای بروی
Gidebilmiş(tir)	tevâniste'est bereved	توانسته است برود
Gidebilmişiz	tevâniste'îm berevîm	توانسته ایم برویم
Gidebilmişsiniz	tevâniste'îd berevîd	توانسته اید بروید
Gidebilmişler(dir)	tevâniste'end berevend	توانسته اند بروند

Yeterlilik –miş'li Geçmiş Zamanın Hikayesi

Gidebilmiştim	tevâniste bûdem berevem	توانسته بودم بروم
Gidebilmiştin	tevâniste bûdî berevî	توانسته بودی بروی
Gidebilmişti	tevâniste bûd bereved	توانسته بود برود
Gidebilmiştik	tevâniste bûdîm berevîm	توانسته بودیم برویم
Gidebilmiştiniz	tevâniste bûdîd berevîd	توانسته بودید بروید
Gidebilmişlerdi	tevâniste bûdend berevend	توانسته بودند بروند

Yeterlilik Gelecek Zaman

Gidebileceğim	hâhem tevânist berevem	خواهم توانست بروم
Gidebileceksin	hâhî tevânist berevî	خواهی توانست بروی
Gidebilecek	hâhed tevânist bereved	خواهد تئوانست برود
Gidebileceğiz	hâhîm tevânist berevîm	خواهیم توانست برویم
Gidebileceksiniz	hâhîd tevânist berevîd	خواهید توانست بروید
Gidebilecekler	hâhend tevânist berevend	خواهند توانست بروند

Afganistan'da konuşulan Farsça'da bu çekimin yanı sıra, fiilin edilgen ortacından sonra "tevânisten" (muktedir olmak) fiilinin istenilen zamanının getirildiği bir çekim şekli daha vardır. Örneğin

Gidebiliyorum	refte mîtevânem	رفته می توانم
Gidebiliyorsun	refte mîtevânî	رفته می توانی
Gidebiliyor	refte mîtevâned	رفته می تواند
Gidebiliyoruz	refte mîtevânîm	رفته می توانیم
Gidebiliyorsunuz	refte mîtevânîd	رفته می توانید
Gidebiliyorlar	refte mîtevânend	رفته می توانند

Olumsuz çekim:

Gidemiyorum	refte nemîtevânem	رفته نمی توانم
Gidemiyorsun	refte nemîtevânî	رفته نمی توانی
Gidemiyor	refte nemîtevâned	رفته نمی تواند
Gidemiyoruz	refte nemîtevânîm	رفته نمی توانیم
Gidemiyorsunuz	refte nemîtevânîd	رفته نمی توانید
Gidemiyorlar	refte nemîtevânend	رفته نمی توانند

MUTLAK YETERLİLİK

“tevânisten” (=muktedir olmak) توانستن yardımcı fiilinin geniş zaman gövdesi “tevân” توان ‘ın sonuna istenilen fiilin fiilin geçmiş zaman gövdesi getirilerek elde edilir. Örneğin:

tevân+goften>goft söylenebilir توان> گفتن <گفت

Ayrıca, “tevân” yerine “mîtevân” می توان şekli de kullanılmaktadır.

Modern Farsça’da tevân توان ve mîtevân می توان yanında mîşeved می شود fiili de kullanılır.

Örneğin

Mîşeved goft denilebilir, söylenebilir می شود کفت

Olumsuzluk eki daima yardımcı fiilin başına gelir.

Netevân goft	söylenemez	نتوان گفت
Nemîtevân goft	söylenemez	نمی توان گفت
Nemîşeved goft	söylenemez	نمی شود گفت

Mutlak yeterliliğin hikayesi Farsça’da “şoden” (=olmak) شدن yardımcı fiilinin şimdiki zamanının hikayesinden yararlanılarak yapılmaktadır.

Mîşod goft	söylenebilirdi, denilebilirdi	می شد گفت
Nemîşod goft	söylenemezdi, denilemezdi	نمی شد گفت

GEREKLİLİK

Farsça’da gereklilik kipi “bâyesten” (=gerekmek, lazım olmak) بایستن , şâyesten (=yaraşmak) شایستن ve “sezîden” (=layık olmak, değmek) سزیدن yardımcı fiilleriyle yapılır. Ancak, Modern Farsça’da “bâyesten” yardımcı fiili kullanılır.

Gereklilik Geniş Zaman ve Şimdiki Zaman Çekimi:

Gitmeliyim, gitmem gerekiyor	bâyed berevem	باید بروم
Gitmelisin, gitmen gerekiyor	bâyed berevî	باید بدوی
Gitmeli, gitmesi gerekiyor	bâyed bereved	باید برود
Gitmeliyiz, gitmemiz gerekiyor	bâyed berevîm	باید برویم
Gitmelisiniz, gitmeniz gerekiyor	bâyed berevîd	باید بروید
Gitmeliler, gitmeleri gerekiyor	bâyed berevend	باید بروند
Gitmemeliyim	nebâyed berevem	نباید بروم
Gitmemelisin	nebâyed berevî	نباید بروی
Gitmemeli	nebâyed bereved	نباید برود
Gitmemeliyiz	nebâyed berevîm	نباید برویم
Gitmemelisiniz	nebâyed berevîd	نباید بروید
Gitmemeliler	nebâyed berevend	نباید بروند

Önekli ve birleşik fiillerin çekimi:

Dönmeliyim	bâyed bergerdem	باید برگردم

Dönmelisin	bâyed bergerdî	باید برگردی
Dönmeli	bâyed bergerded	باید برگردد
Dönmeliyiz	bâyed bergerdîm	باید برگردیم
Dönmelisiniz	bâyed bergerdîd	باید برگردید
Dönmeliler	bâyed bergerdend	باید برگردند

Dönmemeliyim	nebâyed bergerdem	نباید برگردم
Dönmemelisin	nebâyed bergerdî	نباید برگردی
Dönmemeli	nebâyed bergerded	نباید برگردد
Dönmemeliyiz	nebâyed bergerdîm	نباید برگردیم
Dönmemelisiniz	nebâyed bergerdîd	نباید برگردید
Dönmemeliler	nebâyed bergerdend	نباید برکردند

İzlemeliyim	bâyed temâşâ bekonem	باید تماشا بکنم
İzlemelisin	bâyed temâşâ bekonî	باید تماشا بکنی
İzlemeli	bâyed temâşâ bebkoned	باید تماشا بکند
İzlemeliyiz	bâyed temâşâ bekonîm	باید تماشا بکنیم
İzlemelisiniz	bâyed temâşâ bekonîd	باید تماشا بکنید
İzlemeliler	bâyed temâşâ bekonend	باید تماشا بکنند

İzlememeliyim	nebâyed temâşâ bekonem	نباید تماشا بکنم
İzlememelisin	nebâyed temâşâ bekonî	نباید تماشا بکنی
İzlememeli	nebâyed temâşâ bekoned	نماید تماشا بکند
İzlememeliyiz	nebâyed temâşâ bekonîm	نباید تماشا بکیم
İzlememelisiniz	nebâyed temâşâ bekonîd	نباید تماشا بکنید
İzlememeliler	nebâyed temâşâ bekonend	نباید تماشا بکنند

Gereklilik Şimdiki veya Geniş Zamanın Hikayesinin Çekimi:
Bu zamanın birkaç çekim şekli vardır. En çok kullanılan şekli şudur:

Gitmeliydim	bâyed mîreftem	باید می رفتم
Gitmeliydin	bâyed mîreftî	باید می رفتی
Gitmeliydi	bâyed mîreft	باید می رفت
Gitmeliydik	bâyed mîreftîm	باید می رفتیم
Gitmeliydiniz	bâyed mîreftîd	باید می رفتید
Gitmeliydiler	bâyed mîreftend	باید می رفتند

Olumsuz Çekim Şekli:

Gitmemeliydim	nebâyed mîreftem	نباید می رفتم
Gitmemeliydin	nebâyed mîreftî	نباید می رفتی
Gitmemeliydi	nebâyed mîreft	نباید می رفت
Gitmemeliydik	nebâyed mîreftîm	نباید می رفتیم
Gitmemeliydiniz	nebâyed mîreftîd	نباید می رفتید
Gitmemeliydiler	nebâyed mîreftend	نباید می رفتند

Bu zamanın önekli ve birleşik fiillerdeki çekim şekli:

Dönmeliydim	bâyed ber mî geştem	باید بر می گشتم

Dönmeliydin	bâyed ber mî geştî	باید بر میگشتی
Dönmeliydi	bâyed ber mî geşt	باید برمی گشت
Dönmeliydik	bâyed ber mî geştîm	باید بر می گشتیم
Dönmeliydiniz	bâyed ber mî geştîd	باید بر می گشتید
Dönmeliydiler	bâyed ber mî geştend	باید بر می گشتند
Dönmemeliydim	nebâyed ber mî geştem	نباید بر می گشتم
Dönmemeliydin	nebâyed ber mî geştî	نباید بر می گشتی
Dönmemeliydi	nebâyed ber mî geşt	نباید بر می گشت
Dönmemeliydik	nebâyed ber mî geştîm	نباید بر می گشتیم
Dönmemeliydiniz	nebâyed ber mî geştîd	نباید بر می گشتید
Dönmemeliydiler	nebâyed ber mî geştend	نباید بر می گشتند
İzlemeliydim	bâyed temâşâ mî kerdem	باید تماشا می کردم
İzlemeliydin	bâyed temâşâ mî kerdî	باید تماشا می کردی
İzlemeliydi	bâyed temâşâ mî kerd	باید تماشا می کرد
İzlemeliydik	bâyed temâşâ mî kerdîm	باید تماشا می کردیم
İzlemeliydiniz	bâyed temâşâ mî kerdîd	باید تماشا می کردید
İzlemeliydiler	bâyed temâşâ mî kerdend	باید تماشا می کردند
İzlememeliydim	nebâyed temâşâ mî kerdem	نباید تماشا می کردم
İzlememeliydin	nebâyed temâşâ mî kerdî	نباید تماشا می کردی
İzlememeliydi	nebâyed temâşâ mî kerd	نباید تماشا می کرد
İzlememeliydik	nebâyed temâşâ mî kerdîm	نباید تماشا می کردیم
İzlememeliydiniz	nebâyed temâşâ mî kerdîd	نباید تماشا می کردید
İzlememeliydiler	nebâyed temâşâ mî kerdend	نباید تماشا می کردند

Diğer çekim şekillerini, sadece birinci tekil şahıslarını vererek şu şekilde göstermek mümkündür. Bu çekimlerde üç tekil ve üç çoğul olmak üzere toplam altı şahsın çekiminde "mî bâyest" ve "bâyestî" fiillerinde hiçbir değişik olmamalıdır.

Gitmeliydim	mî bâyest mî reftem	می بایست می رفتم
Gitmemeliydim	nemî bâyest mî reftem	نمی بایست می رفتم
Gitmeliydim	bâyestî mî reftem	بایستی می رفتم
Gitmemeliydim	nebâyestî mîreftem	نبایستی می رفتم
Gitmeliydim	bâyestî berevem	بایستی بروم
Gitmemeliydim	nebâyestî berevem	نبایستی بروم

MUTLAK GEREKLİLİK

Geniş zaman çekiminde yardımcı fiilin geniş zaman üçüncü tekil şahsı ile asıl filin geçmiş zaman gövdesi yan yana gelir.

Başka bir şahıs söz konusu olmadığı için bu tür fiillere "tek şahıslı fiil" denilir.

Örneğin:

Gitmek gerek, gitmeli	bâyed reft	باید رفت

Gitmemek gerek, gitmemeli	nebâyed reft	نباید رفت

Mutlak Gerekliliğin Hikayesi:
Klişe olarak “mî bâyest” fiilinden sonra asıl fiilin geçmiş zaman gövdesi getirilir.

Gitmek gerekti, gitmek gerekiyordu	mî bâyest reft	می بایست رفت
Gitmemek gerekti, gitmemek gerekiyordu	nemî bâyest reft	نمی بایست رفت

EDİLGEN

Geçişli yani “neyi?, kimi?” sorularını cevaplandıran fiillerin edilgen ortacından sonra “şoden” (olmak) شدن yardımcı fiilinin istenilen zamanının getirilmesiyle elde edilir. Çekim sırasında edilgen ortaç hiçbir değişikliğe uğramaz.

Olumsuz çekimlerde olumsuzluk eki olan “ne” ن daima yardımcı fiilin başında bulunur.

Edilgen Şimdiki Zaman

Görülüyorum	dîde mî şevem	دیده می شوم
Görülüyorsun	dîde mî şevî	دیده می شوی
Görülüyor	dîde mî şeved	دیده می شود
Görülüyoruz	dîde mî şevîm	دیده می شویم
Görülüyorsunuz	dîde mî şevîd	دیده می شوید
Görülüyorlar	dîde mî şevend	دیده می شوند

Olumsuz Çekim:

Görülmüyorum	dîde nemî şevem	دیده نمی شوم
Görülmüyorsun	dîde nemî şevî	دیده نمی شوی
Görülmüyor	dîde nemî şeved	دیده نمی شود
Görülmüyoruz	dîde nemî şevîm	دیده نمی شویم
Görülmüyorsunuz	dîde nemî şevîd	دیده نمی شوید
Görülmüyorlar	dîde nemî şevend	دیده نمی شوند

Edilgen –di’li Geçmiş Zaman

Görüldüm	dîde şodem	دیده شدم
Görüldün	dîde şodî	دیده شدی
Görüldü	dîde şod	دیده شد
Görüldük	dîde şodîm	دیده شدیم
Görüldünüz	dîde şodîd	دیده شدید
Görüldüler	dîde şodend	دیده شدند

Görülmedim	dîde neşodem	دیده نشدم
Görülmedin	dîde neşodî	دیده نشدی
Görülmedi	dîde neşod	دیده نشد
Görülmedik	dîde neşodîm	دیده نشدیم
Görülmediniz	dîde neşodîd	دیده نشدید

Görülmediler	dîde neşodend	دیده نشدند

Edilgen Geniş Zaman

Modern Farsça'da bu zaman daha çok şimdiki zaman ile ifade edilir. Fakat, Klasik Farsça'da bu zamanın kullanım şekli vardır.

Görülürüm	dîde şevem	دیده شوم
Görülürsün	dîde şevî	دیده شوی
Görülür	dîde şeved	دیده شود
Görülürüz	dîde şevîm	دیده شویم
Görülürsünüz	dîde şevîd	دیده شوید
Görülürler	dîde şevend	دیده شوند

Olumsuz Çekim

Görülmem	dîde neşevem	دیده نشوم
Görülmezsin	dîde neşevî	دیده نشوی
Görülmez	dîde neşeved	دیده نشود
Görülmeyiz	dîde neşevîm	دیده نشویم
Görülmezsiniz	dîde neşevîd	دیده نشوید
Görülmezler	dîde neşevend	دیده نشوند

Edilgen Şimdiki Zamanın ve Geniş Zamanın Hikayesi

Görülüyordum, görülürdün	dîde mî şodem	دیده می شدم
Görülüyordun, görülürdün	dîde mî şodî	دیده می شدی
Görülüyordu, görülürdü	dîde mî şod	دیده می شد
Görülüyorduk, görülürdük	dîde mî şodîm	دیده می شدیم
Görülüyordunuz, görülürdünüz	dîde mî şodîd	دیده می شدید
Görülüyorlardı, görülürlerdi	dîde mî şodend	دیده می شدند

Olumsuz Çekim

Görülmüyordum, görülmezdim	dîde nemî şodem	دیده نمی شدم
Görülmüyordun, görülmezdin	dîde nemî şodî	دیده نمی شدی
Görülmüyordu, görülmezdi	dîde nemî şod	دیده نمی شد
Görülmüyorduk, görülmezdik	dîde nemî şodîm	دیده نمی شدیم
Görülmüyordunuz, görülmezdiniz	dîde nemî şodîd	دیده نمی شدید
Görülmüyorlardı, görülmezlerdi	dîde nemî şodend	دیده نمی شدند

Edilgen –miş'li Geçmiş Zaman

Görülmüşüm	dîde şode'em	دیده شده ام
Görülmüşsün	dîde şode'î	دیده شده ای
Görülmüş(tür)	dîde şode (est)	دیده شده است
Görülmüşüz	dîde şode'îm	دیده شده ایم
Görülmüşsünüz	dîde şode'îd	دیده شده اید
Görülmüşler(dir)	dîde şode'end	دیده شده اند

Olumsuz Çekim

Görülmemişim	dîde neşode'em	دیده نشده ام
Görülmemişsin	dîde neşode'î	دیده نشده ای
Görülmemiş(tir)	dîde neşode (est)	دیده نشده است

Görülmemişiz	dîde neşode'îm	دیده نشده ایم
Görülmemişsiniz	dîde neşode'îd	دیده نشده اید
Görülmemişler(dir)	dîde neşode'end	دیده نشده اند

Edilgen –miş'li Geçmiş Zamanın Hikayesi

Görülmüştüm	dîde şode bûdem	دیده شده بودم
Görülmüştün	dîde şode bûdî	دیده شده بودی
Görülmüştü	dîde şode bûd	دیده شده بود
Görülmüştük	dîde şode bûdîm	دیده شده بودیم
Görülmüştünüz	dîde şode bûdîd	دیده شده بودید
Görülmüşlerdi	dîde şode bûdend	دیده شده بودند

Olumsuz Çekim

Görülmemiştim	dîde neşode bûdem	دیده نشده بودم
Görülmemiştin	dîde neşode bûdî	دیده نشده بودی
Görülmemişti	dîde neşode bûd	دیده نشده بود
Görülmemiştik	dîde neşode bûdîm	دیده نشده بودیم
Görülmemiştiniz	dîde neşode bûdîd	دیده نشده بودید
Görülmemişlerdi	dîde neşode bûdend	دیده نشده بودند

Edilgen Gelecek Zaman

İlmî Farsça'da nadiren kullanılan bu zaman daha çok "beni görecekler, seni görecekler, ..." şeklinde ifade edilir.

Görüleceğim	dîde hâhem şod	دیده خواهم شد
Görüleceksin	dîde hâhî şod	دیده خواهی شد
Görülecek(tir)	dîde hâhed şod	دیده خواهد شد
Görüleceğiz	dîde hâhîm şod	دیده خواهیم شد
Görüleceksiniz	dîde hâhîd şod	دیده خواهید شد
Görüleceklerdir	dîde hâhend şod	دیده خواهند شد

ŞART

Fiillerin çeşitli zamanlarının başına "eger" (eğer) اگر kelimesinin getirilmesiyle elde edilir.

Örnek olarak birinci tekil şahısların olumlu ve olumsuz çekimlerini şöyle olmalıdır.

Şimdiki zaman

Gidiyorsam	eger mî revem	اگر می روم
Gitmiyorsam	eger nemî revem	اگر نمی روم

Geniş zaman

Gidersem	eger berevem	اگر بروم
Gitmezsem	eger nerevem	اگر نروم

-di'li geçmiş zaman

gittiysem	eger reftem	اگر رفتم
gitmediysem	eger nereftem	اگر نرفتم

Şimdiki veya geniş zamanın hikayesi

Gitseydim	eger mî reftem	اگر می رفتم
Gitmeseydim	eger nemî reftem	اگر نمی رفتم

-miş'li geçmiş zaman

gitmişsem	eger refte'em	اگر رفته ام
gitmemişsem	eger nerefte'em	اگر نرفته ام

-miş'li geçmiş zamanın hikayesi

gitmiş olsaydım	eger refte bûdem	اگر رفته بودم
gitmemiş olsaydım	eger nerefte bûdem	اگر نرفته بودم

yeterlilik geniş zaman

gidebilirsem	eger betevânem berevem	اگر بتوانم بروم
gidemezsem	eger netevânem berevem	اگر نتوانم بروم

yeterlilik şimdiki zamanın hikayesi

gidebilseydim	eger mîtevânistem berevem	اگر می توانستم بروم
gidemeseydim	eger nemîtevânistem berevem	اگر نمی توانستم بروم

DUA

Dua kipinin yalnız üçüncü tekil şahsı vardır. Geniş zamanın üçüncü tekil şahsının son harfinden önce elif getirilir; bir başka deyişle son hecedeki sesli uzatılarak dua fiili elde edilir. Örneğin:

Bahşîden bahş bahşâd بخشیدن بخش بخشاد

Sadece"bûden" (olmak) fiilinin dua kipi "bâd" veya "bâdâ" şeklinde gelir.
بودن بو بود بواد باد بادا
Bu tür "elif" harfine Farsça dilbilgisi terminolojisinde "elif-i duâ" (dua elifi) denilir.

Dua fiilini oluşturmanın bir başka yolu da, istek kipi üçüncü tekil ve üçüncü çoğul şahısların sonuna elif getirilmesidir. Örneğin:

Gitsin	رفتن رو برود برودا
Gitsinler	رفتن روند بروند برودا

5.ÇOĞUL

Canlıları gösteren isimlerin sonuna "ân" , cansızları gösteren isimlerin sonuna "hâ" eki getirilmek suretiyle çoğul elde edilir. Ancak, bu kesin bir kural olmayıp, çoğul eklerinin birbirinin yerinde kullanıldığı da olur.

Merd	adam	merdân	adamlar	مرد مردان
Zen	kadın	zenân	kadınlar	زن زنان
Diraht	ağaç	dirahtân, dirahthâ	ağaçlar	درخت درختان ، درخت ها

İsmin sonu "elif" ا ile bitiyorsa, ân آن ile arasına "ye" ی harfi getirilir.

Gedâ	dilenci	gedâyân	dilenciler	گدا گدایان

İsmin sonu “e” ile bitiyorsa, bu harf düşerek yerine “gef” harfi geçer.

Morde	ölü	mordegân	ölüler	مرده مردگان

İsmin sonu “i” ی ile bitiyorsa, “iyân” یان , “u” و ile bitiyorsa, “uvân” وان olur. Örneğin:

Îrânî	İranlı	îrâniyân	İranlılar	ایرانی ایرانیان
Bânû	bayan	bânuvân	bayanlar	بانو بانوان

6.İSİMLERİN ÇEKİMİ

İsimlerin hallerini göstermek için şu edatlar kullanılır:

-i hali	râ	را
-e hali	be	به ، ب
-de hali	der	در
-den hali	ez	از
ile	bâ	با

kitabı	kitâb râ	کتاب را ، کتابرا
kitaba	be kitâb	به کتاب ، بکتاب
kitapta	der kitâb	در کتاب
kitaptan	ez kitâb	از کتاب
kitapla	bâ kitâb	با کتاب

Ancak, bu edatlardan kimileri birbirlerinin yerine kullanılabildiği gibi, bir edat birkaç edatın verdiği anlamı verebilir.

İsmin “-nin hali” yani iyelik eki durumu “mâl-i” مال , “ez ân-i” از آن ve “ân-i” آن kelimeleriyle elde edilir. Modern Farsça’da daha çok ilk şekli kullanılır. Örneğin:

İn kitâb mâl-i men est	Bu kitap benimdir.	این کتاب مال من است
İn kitâb ez ân-i men est	Bu kitap benimdir.	این کتاب از آن من است
İn kitâb ân-i men est	Bu kitap benimdir	این کتاب آن من است

Ünlem durumu ya ismin sonuna “â” ا sesini veren ünlem elifi (elif-i nidâ) getirilerek ya da ismin başında “yâ” یا , “eyâ” ایا , “ey” ای kelimeleri söylenerek ifade edilir.

Pâdişah	pâdşâh	پادشاه
Ey padişah	pâdşâhâ	پادشاها
Ey padişah	yâ pâdşâh	یا پادشاه
Ey padişah	ey pâdşâh	ای پادشاه

7.TAMLAMA

İki isim, bir isim ile bir sıfat, bir isim ile bir masdar, bir isim ile bir ortaç arasındaki anlam bağlılığı tamlamanın esasını oluşturur ve tamlama birinci kelimenin sonunda telaffuz edilen bir “i” sesiyle ifade edilir. Örneğin

Benim kitabım kitâb-i men کتابِ من

Tamlamayı yazıda göstermek gerekiyorsa birinci kelimenin son harfinin sol alt köşesine kısa ve eğik bir çizgi çizilir. Buna tamlama kesresi (kesre-i izâfet) denilir.

Birinci kelimenin sonu "â" sesini veren "elif" ا harfi ile bitiyorsa, araya "ya" ی kaynaştırma harfi koyulur. Örneğin

Küçük çocuklar beççehâ-yi kûçek بچه های کوچک

Sonda telaffuz edilmeyen ve "e" sesi verilerek okunan "ha" ه harfi geldiğinde, bu harfin üzerine "tamlama hemzesi" konularak "i" sesi verilir.

Telefon numarası şomâre-i telefon شمارهء تلفن

Birinci kelimenin sonunda sessiz "ha" ه harfi varsa, tamlamada sadece "i" sesi verilir ve yazıda tamlama izâfet kesresi ile gösterilir. Örneğin.

Dâmâdı ile birlikte hemrâh-i dâmâdeş همراهِ دامادش

Birinci kelimenin sonunda birlik veya belirsizlik ya'sı varsa, tamlama sesi konuşma sırasında belirtilmediği gibi yazıda da herhangi bir işaret koyulmaz. Örneğin:

Görünmeyen bir el destî nâmer'î دستی نامرئی

Birinci kelimenin sonunda "i" şeklinde okunan "ya" harfi bulunursa, tamlama "yi" sesiyle ifade edilir ve "ya" harfinin üzerine izafet hemzesi koyulur. Örneğin:

İsm-i hânevâdegî-yi şomâ çîst Soyadınız nedir? اسم خانوادگیء شما چیست؟

Birinci kelimenin sonunda sessiz okunan "vav" harfi varsa, tamlama "i" sesiyle ifade edilir. Yazıda tamlama izafet kesresi ile gösterilir. Örneğin

Gâv-i û onun boğası گاوِ او

Birinci kelimenin sonunda "u" şeklinde okunan "vav" harfi varsa, izafet "yi" sesiyle telaffuz edilir; yazıda izafet ya'sı ile gösterilir. Örneğin:

Emû-yi men çeşmpizişk est Amcam göz doktorudur. عموی من چشم پزشک است

Birinci kelimenin sonunda sessiz okunan "ya" harfi varsa, tamlama "i" sesiyle ifade edilir. Örneğin:

Çây-i kemreng açık çay چای کمرنگ

Bazen tamlamalarda ikiden çok kelime bulunur. Böyle tamlamalara "zincirleme tamlama" 'tetâbu'-i izâfât" adı verilir. Örneğin:

Sedâ-yi yeknevâht-i motor-i otomobil otomobil motorunun tekdüze sesi
صدای یکنواخت موتور اتومبیل

8.SIFATLAR

Farsçada altı çeşit sıfat vardır:

a)Karşılaştırma Sıfatları:

İki derece halinde yapılır. Birinci derecede, kelimelerin sonuna “ter” eklenerek “daha”, ikinci derecede “ter”in” eklenerek “en” anlamları kazandırılır. Örneğin:

Bozorg	büyük	بزرگ
Bozorgter	daha büyük	بزرگ تر (بزرگتر)
Bozorgterîn	en büyük	بزرگ ترین (بزرگترین)

Genel olarak, birinci derecede üstünlükten sonra “ez” edatı getirilerek karşılaştırma yapılır. Örneğin:

Ahmed bozorgter ez Hasen est Ahmet Hasan’dan daha büyüktür.
احمد بزرگ تر از حسن است

İkinci derece üstünlükte ikinci kelime çoğul halde ise, iki kelime tamlama (izafet) ile birbirine bağlanır. Örneğin:

Porcem’iyyetterîn-i şehrhâ-yi Turkiyye İstanbûl est.
Türkiye’nin en kalabalık şehri İstanbul’dur.
پرجمعیت ترین شهرهای ترکیه استانبول است

İkinci kelime tekil halde ise, tamlamasız okunur. Örneğin:

Kûh-i Ağri bolendterîn kûh-i Turkiyye est.
کوه آغری بلندترین کوه ترکیه است

b)Sayı Sıfatları

1’den 10’a kadar

1	bir	yek	یک	١
2	iki	do	دو	٢
3	üç	se	سه	٣
4	dört	çehâr	چهار	٤
5	beş	penc	پنچ	٥
6	altı	şeş	شش	٦
7	yedi	heft	هفت	٧
8	sekiz	heşt	هشت	٨
9	dokuz	noh	نه	٩
10	on	deh	ده	١٠

11’den 19’a kadar

11	on bir	yâzdeh	یازده	١١
12	on iki	devâzdeh	دوازده	١٢
13	on üç	sîzdeh	سیزده	١٣
14	on dört	çehârdeh	چهارده	١٤
15	on beş	pânzdeh	پانزده	١٥
16	on altı	şânzdeh	شانزده	١٦
17	on yedi	hifdeh	هفده	١٧
18	on sekiz	hicdeh	هجده	١٨
19	on dokuz	nûzdeh	نوزده	١٩

20’den 90’a kadar

20	yirmi	bîst	بیست	٢٠
30	otuz	sî	سی	٣٠
40	kırk	çihil	چهل	٤٠
50	elli	pencâh	پنجاه	٥٠
60	altmış	şest	شصت	٦٠

70	yetmiş	heftâd	هفتاد	۷۰
80	seksen	heştâd	هشتاد	۸۰
90	doksan	neved	نود	۹۰

100’den 1000 000’a kadar

100	yüz	sed	صد	۱۰۰
200	iki yüz	divist	دویست	۲۰۰
300	üç yüz	sised	سیصد	۳۰۰
400	dört yüz	çehârsed	چهارصد	٤۰۰
500	beş yüz	pansed	پانصد	٥۰۰
600	altı yüz	şişsed	ششصد	٦۰۰
700	yedi yüz	heftsed	هفتصد	۷۰۰
800	sekiz yüz	heştsed	هشتصد	۸۰۰
900	dokuz yüz	nuhsed	نهصد	۹۰۰
1000	bin	hezâr	هزار	۱۰۰۰
10000	on bin	deh hezâr	ده هزار	۱۰۰۰۰
1000000	yüz bin	sed hezâr	صد هزار	۱۰۰۰۰۰
1000000	milyon	milyun	میلیون	۱۰۰۰۰۰۰
1000000000	milyar	milyard	میلیارد	۱۰۰۰۰۰۰۰۰

bin bir gece masalları efsânehâ-yi hezâr u yek şeb افسانه های هزار و یک شب

bin dokuz yüz seksen sekiz hezâr u nohsed u heştâd u heşt هزاد و نهصد و هشتاد و هشت ۱۹۸۸

iki bin üç do hezâr u se ۲۰۰۳ دو هزار و سه

c)Sıra Sayı Sıfatları

Sayı sıfatlarının sonuna “om” م _ , “omî” می _ , “omîn” مین _ ekleri getirilerek elde edilir.

Altı	şeş	شش
Altıncı	şeşom	ششم
Altıncı	şeşomî	ششمی
Altıncı	şeşomîn	ششمین

“om” ve “omî” ekleriyle türetilen sıfatlar tamlamalara girebilirler. Örneğin:

altıncı sınıf	kilâs-i şeşom	کلاس ِ ششم
ikinci ağaç	diraht-i dovvom	درخت ِ دوم

“mîn” ekiyle türetilen sıfatlar ait oldukları kelimeden önce gelirler ve tamlama yapmazlar. Örneğin:

sedomîn sâl-i tevellud-i Mustafa Kemal Ataturk
Mustafa Kemal Atatürk’ün doğumunun yüzüncü yılı
صدمین سال تولد ِ مصطفی کمال آتاتورک

d)Üleştirme Sayı Sıfatları

Sayılar tekrar edilerek veya araya bazı ekler koyularak türetilir. Örneğin:

Bir bir, birer birer	yek yek	یک یک
Bir bir, birer birer	yekâyek	یکایک
Bir bir, birer birer	yek tâ yek tâ	یک تا یک تا
Bir bir, birer birer	yek be yek	یک به یک ، یک بیک

Bir bir, birer birer yegân yegân یگان یگان

e)Kesir Sayıları:
Bölen önce, bölünen sonra getirilir. Örneğin:
Dörtte bir ¼ çehâr yek چهار یک
Bölünen birden fazla ise, önce bölünen sonra bölen getirilir ve araya "ez" edatı koyulur. Örneğin:
Dört bölü altı 4/6 çehâr ez şeş چهار از شش

f)İşaret sıfatları
Yakın için "in" (bu, şu) این , uzak için "an" (o) آن sözcükleri kullanılır. Çoğulları "inhâ" (bunlar, şunlar) اینها ve "ânân, anhâ" (onlar) آنها şeklinde kullanılır.

9.ZAMİRLER

İsimlerin yerine kullanılan zamirlerin Farsça'da şu şekilleri vardır:
a)Ayrı Şahıs Zamirleri:

ben	men	من
sen	to	تو
o	û, vey	او ، وی
biz	mâ	ما
siz	şomâ	شما
onlar	îşân	ایشان

"men" من ve "to" تو , "râ" را çekim ekini aldığı vakit "merâ" (bana, beni, benim) مرا (bazen günlük konuşmada menu منو) ve torâ (sana, seni, senin) ترا haline gelirler.
"to" تو ve "û" او zamirleri "est" است fiili ile birleşince, "tost" تست ve "ûst" اوست şeklini alır.

b)Bitişik Şahıs Zamirleri.

Benim, bana, beni	em	- م
Senin, sana, seni	et	- ت
Onun, ona, onu	eş	- ش
Bizim, bize, bizi	iman	- مان
Sizin, size, sizi	itan	- تان
Onların, onlara, onları	işan	- شان

c)İşaret zamirleri

bu, şu	in	این
o	ân	آن
bunlar, şunlar	inhâ	اینها
onlar	anhâ	آنها

d)Müşterek zamirler
Ayna anlamda kullanılan üç türlü müşterek zamir vardır. Her üçü de anlamı pekiştirme amacıyla kullanılır.

Kendi, kendisi, bizzat	hod	خود
Kendi, kendisi, bizzat	hîş	خویش

Kendi, kendisi, bizzat	hîşten	خویشتن

e)Soru zamirleri

canlılar için	kim	ki	که
cansızlar için	ne	çi	چه
	kimler	kihâ	کها ، که ها
	neler	çihâ	چها ، چه ها

f)Bağlama zamirleri

canlılar için	ki o	ki	که
cansızlar için	ki o şey	çi	چه

g)Belirsiz zamirler

Farsça'da belirsiz zamir olarak başlıca şu kelime veya kelime grupları kullanılır:

Kimse, hiç kimse	kes	کس
Kimse, birisi, hiç kimse	kesî	کسی
Biri, birisi	yekî	یکی
Falan, falanca, filanca	fulânî	فلانی
Hiç, hiç biri	hîç	هیچ
Hepsi, bütün, herkes	heme	همه
Öteki, diğeri	dîger	دیگر
Ötekisi, başka biri	kesî dîger	کسی دیگر

10.ZARFLAR

a)Zaman Zarfları

ansızın	nâgehân	ناگهان
asla	hergiz	هرگز
birdenbire	nâgehân	ناگهان
bu akşam	imşeb	امشب
bu gece	imşeb	امشب
bu yıl	imsâl	امسال
bugün	imrûz	امروز
çabuk	zûd	زود
daha sonra	pes	پس
daima	hemîşe	همیشه
daima	hemvâre	همواره
derhal	bîdireng	بی درنگ
derhal	fovren	فورا
devamlı	peyveste	پیوسته
dün akşam	dîşeb	دیشب
dün akşam	dûş	دوش
dün gece	dîşeb	دیشب
dün gece	dûş	دوش
erken	zûd	زود
eskiden beri	dîrbâz	دیرباز
geceleyin	şeb	شب
hemen	fovren	فورا

her an	dembedem	دمبدم
her an	her lehze	هر لحظه
her gece	heme şeb	همه شب
her zaman	hemîşe	همیشه
her zaman	hemvâre	همواره
hiçbir zaman	hîçgâh	هیچگاه
hiçbir zaman	hîçvakt	هیچوقت
iki gün sonra	pesferdâ	پس فردا
ne vakit	çivakt	چه وقت
ne zaman	çi hengâm	چه هنگام
ne zaman	hergâh	هرگاه
ne zaman	hervakt	هروقت
ne zaman	key	کی
o zaman	angâh	آنگاه
ondan önce	pîş ez an	پیش از آن
ondan sonra	pes ez ân	پس از آن
ondan sonra	sipes	سپس
önceden	kablen	قبلا
sonra	pes	پس
şimdi	hâlâ	حالا
yarın	ferdâ	فردا
yine	bâz	باز

b)Yer Zarfları

altına	taht-i	تحت
altında	taht-i	تحت
altında	zîr-i	زیر
alttaki	zîrîn	زیرین
arkasında	pes-i	پس
aşağıdaki	zîrîn	زیرین
aşağısında	zîr-i	زیر
aşağıya	pâyîn	پایین
baştanbeşe	serâser	سراسر
burada	incâ	اینجا
burası	incâ	اینجا
dışarı	bîrûn	بیرون
dışarıda	bîrûn	بیرون
dışarısı	bîrûn	بیرون
dışında	hâric-i	خارج
her nerede	hercâ	هرجا
her neresi	hercâ	هرجا
heresi	çicâyî	چه جایی
içeri	derûn	درون
içeride	derûn	درون
içerisi	derûn	درون
karşıkarşıya	rûberû	روبرو
karşısında	rûberûy-i	روبروی
kenarda	kenâr-i	کنار
nerede	hercâ	هرجا
nerede	kocâ	کجا

neresi	kocâ	کجا
oracıkta	hemancâ	همانجا
orada	ancâ	آنجا
orası	ancâ	آنجا
orası	hemancâ	همانجا
önünde	pîş-i	پیش
uzakta	dûr	دور
uzakta	dûrdest	دوردست
üstünde	bâlâ-yi	بالای
üzerinde	bâlâ-yi	بالای
yakında	nezdîk	نزدیک
yanında	pîş-i	پیش

c)Hal Zarfları

ardarda	peyâpey	پیاپی
boş yere	bîhûde	بیهوده
boş	tohî	تهی
gülerek	hendân	خندان
kolay	âsân	آسان
nispeten	nisbeten	نسبتا
tamamen	kâmilen	کاملا
temiz	pâk	پاک
tümüyle	kâmilen	کاملا
yavaş	âheste	آهسته
zorla	bezûr	بزور

d)Miktar Zarfları

az çok	kemâbîş	کمابیش
az	endek	اندک
bazısı	berhî	برخی
bir kısmı	berhî	برخی
biraz	endekî	اندکی
biraz	kemî	کمی
birçok	besî	بسی
bol	ferâvân	فراوان
bu kadar	çendin	چندین
bunca	çendin	چندین
cüz’î	coz’î	جزئی
çok	ferâvân	فراوان
o kadar	çendan	چندان
öbek öbek	gurûh gurûh	گروه گروه
pekçok	bisyâr	بسیار
tümüyle	bekullî	بکلی
yaklaşık olarak	takrîben	تقریبا

e)Sayı Zarfları

birbir	yek yek	یک یک
birinci	nohost	نخست
birincisi	evvelen	اولا
birkaç	çend	چند
her	her	هر

ikinci	dovvom	دوم
ilk	nohost	نخست

f)Sebep Zarfları

bu nedenle	be in cihet	به این جهت
bu yüzden	ez in rû	از این رو
çünkü	çunki	چونکه
çünkü	zîrâ	زیرا
için	be cihet-i	به جهت
nedeniyle	be cihet-i	به جهت
o halde	pes	پس
şu halde	pes	پس

g)İşaret Zarfları

aynı şekilde	hemçenan	همچنان
aynı	heman	همان
işte	înek	اینک
o	heman	همان
öyle	hemantovr	همانطور
öyle	hemçenan	همچنان

h)Soru Zarfları

hangi	kodâm	کدام
kaç tane	çend tâ	چند تا
kaç	çend	چند
ne kadar	çend	چند
ne kadar	çikadr	چقدر
ne sebeple	be çi sebeb	بچه سبب
ne vakit	çi vakt	چه وقت
ne zaman	çi hengâm	چه هنگام
ne zaman	key	کی
neden	be çi sebeb	بچه سبب
neden	berâyi çi	برای چه
neden	berây-i çi	برای چه
nerede	kocâ	کجا
neresi	çi câyî	چه جایی
niçin	berâyi çi	برای چه
niçin	çerâ	چرا
niçin	vâse-yi çi	واسه ء چه

11.ÖNEDATLAR

Önedat veya önedat gibi kullanılan sözcüklerin belli başlıları şunlardır:

Den	ez	از
Den dolayı	ez	از
İle	bâ	بل
Erek	bâ	بل
Birlikte	bâ	بل
Üzerine	ber	بر
Üzerinde	ber	بر

E	be	ب ، به
A	be	ب ، به
Sız	bî	بی
Meden	bî	بی
Meksizin	bedûn-i	بدون
E kadar	tâ	تا
Den başka	coz	جز
Dışında	coz	جز
Hakkında	derbâre-i	دربارهء
İlişkin	derbâre-i	دربارهء
Üzerinde	bâlâ-yi	بالای
İçin	berâyi	برای
İçin	behâtir-i	بخاطر
Dolayısıyla	behâtir-i	بخاطر
İçin	behr-i	بهر
İçin	ez behr-i	از بهر
Den başka	gayr-i	غیر
Hariç	gayr-i	غیر
Den başka	begayr ez	بغیر از
İçinde	derûn-i	درون
Arkasında	pes-i	پس
Arkasında	akab-i	عقب
Yukarı	ferâz	فراز
Yukarıya	ferâz	فراز
Aşağı	furû	فرو
Aşağıya	furû	فرو

12.GÜNLÜK KONUŞMADAKİ TELAFFUZ FARKLILIKLARI

Tahran'da konuşulan Farsça yazıya göre telaffuzda bazı farklılıklar gösterir. Bu farklılıklar kısaca şöyle özetlenebilir:

a)İsmin –i halini gösteren "râ" را eki günlük konuşmada "rû" رو ve "û" و şekline dönüşür.

"men" من şahıs zamiriyle birleşince "merâ" (beni) مرا yerine "menu" منو şeklini alır.

b)Fiil çekimlerinin ikinci çoğul şahıslarında, geniş ve geçmiş zaman gövdelerinin sonuna "îd" يد eki getirilir. Bu ek günlük konuşmada "în" ين şekline dönüşür. Fakat bu kullanım şekli yanında klasik kullanım şekli de yaygındır.

c)"ârî" (evet) آری kelimesi "are" آره şeklinde de söylenir.

d)Fiillerin sonunda bulunan "ed" د eki yerini "e" sesine bırakır. Örneğin:

"dâred"	دارد	yerine	dâre	داره			
"bedehed"	بدهد	yerine	bedehe	بدهه	veya	bede	بده

e)Bazen bir ismin veya fiilin bir veya birkaç harfi birden atılır ve telaffuz tamamen değişir. Örneğin:

begûyîd	بگویید	yerine	begîd	بگید
mîgûyem	می گویم	yerine	migem	میگم

Altı şahıstaki farkı daha bariz olarak görmek istersek klasik çekim ile halk ağzındaki çekimi şu şekilde bir arada göstermek mükündür:

Migem	میگم	mîgûyem	می گویم
Migî	میگی	mîgûyî	می گویی
Mige	میگه	mîgûyed	می گوید
Migîm	میگیم	mîgûyîm	می گوییم
Migîn	میگین	mîgûyîd	می گویید
Migen	میگن	mîgûyend	می گویند

f)Bir edat ile bir zamir klasik Farsça'da normal şartlarda birleşmediği halde, günlük konuşma Farsçasında birlikte kullanılabilir. Örneğin:

beto mîgûyem	بتو می گویم	(sana diyorum)	yerine	behet migem	بهت میگم
ez û porsîdem	از او پرسیدم	(ona sordum)	yerine	ezeş porsîdem	ازش پرسیدم
be îşân	به ایشان	(onlara)	yerine	beheşun	بهشون

g)Bir tamlamada birinci kelimenin sonu hâ-yi gayr-i melfûz denilen ve "e" şeklinde okunan ه ile bitiyorsa, tamlama bu harfin üzerine izafet hemzesinin konulmasıyla belirtilir. Ancak bugün, bu harften sonra izafet hemzesi yerine, izafeti belirten "ya" ی harfi koyulmaktadır.

Dîde-i men	(benim gözüm)	دیدهء من	yerine	دیده ی من

h)Cümlelerin sonunda bulunan "est" (dir) است kelimesi günlük konuşmada "es" اس veya "e" ه şekline dönüşür.

I)Bazen ortada bulunup "a" sesini veren elifler "vav" و harfine dönüşerek "u, o" sesini alırlar. Örneğin:

Cân	جان	yerine	cûn	جون
Gorbân	قربان	yerine	gorbûn	قربون
Îşan	ایشان	yerine	îşun	ایشون

i)Fiilin sonu “ved” ود şeklinde bitiyorsa, bu ses “e” halinde kalır.

Beşeved	بشود	yerine	beşe	بشه

j)Fiilin sonu “end” ند ekiyle bitiyorsa, bu ek “en” ن olur.

Hestend	هستند	yerine	hesten	هستن
Goftend	گفتند	yerine	goften	گفتن

k)Başta bulunan uzun elifler “û” sesine dönüşür. Örneğin:

âmedîd	آمدید	yerine	ûmedîn	اومدین
anrûz	آنروز	yerine	onrûz	اونروز

l)Bazı kelimelerde harf atıldığı gibi kelimenin telaffuzu da değişebilir. Örneğin:

berâyitân	برایتان	yerine	berâtun	براتون

m)hem هم edatındaki “he” harfi atılarak kendisinden önceki kelimeye bağlanır. Örneğin:

anhem	آنهم	yerine	unem	اونم

n)Sonu sükunlu biten “ra” ve “kef” harfleri “e” sesine dönüşür. Örneğin:

yek	yerine	ye
eger	yerine	ege

o)Bazı kelimelerin ve kelime gruplarının telaffuzları o kadar değişir ki bu farklılıkların anlaşıması zamana bağlıdır. Örneğin:

çeşmhâyemrâ	جشمهایم را	yerine	çeşâmu	چشامو
lebhâyişanrâ	لبهایشان را	yerine	lebâşunu	لباشونو

ö)Fethalı bir harften sonra sakin bir “kaf” ق gelirse, bu harf “hı” خ ya dönüşür. Hatta “kaf” ق harfinden sonra “te” ت bulunursa, bu harf de düşebilir. Örneğin:

anvakt	آنوقت	yerine	unvaht	اونوخت	ve	unvah	اونوخ

13.KLASİK FARSÇADA İSTİSNAÎ GRAMER ÖZELLİKLERİ

Klasik Farsça ile Modern Farsça arasında fiilllerin, zamirlerin ve edatların kullanılışları bakımından bir takım farklılıklar göze çarpar. Klasik Farsça ile yazılmış mensur veya manzum metinleri iyi anlayabilmek için bu farklı yazılış ve kullanılış şekillerinin bilinmesi gerekir. Bu farklılıkları şöyle özetlemek mümkündür:

1.EDATLAR

A. "be" به ، ب EDATI

İsmin –e halini gösteren "be" edatı "ile" anlamında kullanılabilir. Örneğin:

Zinde est nâm-i ferruh-i nûşînrevân behayr

زنده است نام فرخ نوشین روان بخیر

"Enuşirvan'ın kutlu adı hayır ile yaşamaktadır."

"be" edatı yalnız olarak veya "ber, der, ender, enderûn" به، در ، اندر ، اندرون gibi pekiştirme edatlarıyla birlikte kullanıldığında ismin –e halini verir. Örneğin:

bes nâmver bezîr-i zemîn defn kerde'end

Kez hestiyeş be rûy-i zemîn ber nişân nemând

بس نامور بروی زمین بر دفن کرده اند

کز هستیش بروی زمین بر نشان نماند

"Pek çok ünlü kimseyi toprağa vermişler, ama yeryüzünde onların varlıkların bir iz bile kalmamıştır."

Be deryâ der menâfi' bîşumârest

Veger hâhî selâmet, der kenârest

بدریا در منافع بی شمار ست

وگر خواهی سلامت در کنارست

"Denizde sayısız fayda vardır. Ama esenlik istiyorsan, kıyıdadır."

Be renc enderest ey hıredmend genc

Neyâbed kesî genc, nâborde renc

برنج اندرست ای خردمند گنج

نیابد کسی گنج نابرده رنج

"Ey akıllı kişi! Hazine çalışmakla elde edilir. Çalışmadan kimse hazine bulamaz."

Be bezm enderûn âsmânvefâst

Be rezm enderûn tîzçeng-i ejdehâst

ببزم انرون آسمان وفاست

برزم اندرون تیزچنگ اژدهاست

"O, mecliste vefa yağdıran gök, savaşta ise keskin pençeli bir ejderhadır."

"be" edatı "û" او şahıs zamiri ile birleştiğinde "bedû" بدو ve "beû" باو şeklinde yazılır. Örneğin:

Goft: Û râ pîş-i men emânetî bûd; beû resânîdem.

گفت او را بیش من امانتی بود ، باو دسانیدم

"Onun bende bir emaneti vardı; ona ilettim." Dedi.

Hizânedâr dervakt do hezâr direm-i dîger bedû dâd

خزانهدار دروقت دو هزار درم دیگر بدو داد

"Hazinedar derhal iki bin dirhem daha verdi ona."

Cân ço der ten reft, ten zû zinde şod

Akl dâdeş tâ bedû bînende şod
جان چو در تن رفت تن زو زنده شد
عقل دادش تا بدو بیننده شد
“Can vücuda girince, vücut onunla canlandı. Akıl verdi ona. Böylece görür oldu onunla.”

“be” edatı ile “ân” آن işaret zamiri veya işaret sıfatı birlikte yazıldığında “ha” harfi düşerek yerini “dal” harfi alır. Örneğin:
eger ittifâk-i bed râ yek gûy bedan çeşm ofted, emîrî-i horâsân râ bedrûd bâyed kerd.
اگر اتفاق بد را یک گوی بدان چشم افتد ، امیری خراسان را بدرود باید کرد
“Kaz”ara o göze bir top çarpsa, Horasan emirliğine veda etmen gerekir.”

“ile” anlamındaki “be” ب edatı, “çi” چه soru kelimesine bitişik yazıldığında, bunun “çocuk” anlamına gelen “beççe” kelimesi ile karıştırılmamasına dikkat edilmelidir. Örneğin:
İskender-i rûmî râ porsîdend: Diyâr-i meşrık ve mağrib beçi giriftî?
اسکندر رومی را پرسیدند دیار مشرق و مغرب بچه گرفتی؟
“Büyük İskender’e ‘Doğu ve Batı ülkelerini ne ile aldın?’ diye sordular.

“be” edatı tek başına veya “ki” که kelimesi ile birlikte “yemin” olarak da kullanılır. Örneğin:
bedân berterîn nâm-i yezdân-i pâk
berahşende horşîd u târîk hâk
be taht u kulâh u be nâhîd u mâh
ki men bed nekerdem şomâ râ nigâh
بدان برترین نام یزدان پاک
برخشنده خورشید و تاریک خاک
بتخت و کلاه و بناهید و ماه
که من بد نکردم شما را نگاه
“Tertemiz Tanrı’nın yüceler yücesi adına, parlak güneşe, kara toprağa, tacıma, tahtıma, Zühre’ye ve Aya’a yemin ederim ki size kötü gözle bakmadım.”

B- “der” در EDATI

İsmin –de halini gösteren “der” در edatı, “be” ب ، به edatı yerinde kullanılabilir. Örneğin:
Der kostantiniyye reft İstanbul’a gittti. در قسطنطنیه رفت

“der” در yerine “ender” اندر edatı kullanılabilir.
Mest-i herâb meşov. Çenan berhîz ki ender râh eser-i mestî ber to peydâ nebuved.
مست خراب مشو. چنان برخیز که اندر راه اثر مستی بر تو پیدا نبود
“körkütük sarhoş olma. Öyle kalk ki, yolda giderken sarhoşluğun anlaşılmasın.”

“der” در edatı bazen “derbâre-i” (hakkında) دربارهء anlamını verir. Örneğin:
mansûr goft: der in kasr çi gûîd?
منصور گفت در این قصر چه گوئید؟
Mansur “Bu kasır hakkında ne dersiniz?” dedi.
Ez in der sohen çend rânem hemî hemânâ ki kerâneş nedânem hemî
ازین در سخن چند رانم همی همانا که کرانش ندانم همی
“Bu konuda daha ne kadar söyleyeyim? Çünkü ben bunun sonunu bilmiyorum, bulamıyorum.”

C- “bâ” EDATI

“bâ” با edatı “ile” anlamı yanında “be” edatı gibi ismin –i halini de gösterir.
Anrûz ki be rûm dermânde bûd, bâ âhengerân-i rûm goft.
آنروز که بروم درمانده بود با آهنگران روم گفت
“Rûm ülkesinde âciz kaldığı gün Rûm demircilerine dedi ki.”

Çon resîdend an azîzân bâ harem leb furû bestend, neguşâd dem
چون رسیدند آن عزیزان با حرم لب فرو بستند نگشاد دم
“O azizler Harem’e geldiklerinde sustular. Kimse ağzını açmadı.”

“bâ” با edatı eski metinlerde “ebâ” ابا şeklindeki yazılışıyla da karşımıza çıkar. Örneğin:

beyâyed kunûn çon hojber-i jiyân bekîn-i peder teng beste miyân
ebâ nâmdârân-i leşker behem ço sâm-i nerîmân u gorşasb-i cem
sipâhî ki ez kûh tâ kûh cây begîrend u kûbend gîtî be pây
بیاید کنون چون هژبر ژیان
بکین پدر تنگ بسته میان
ابا نامداران لشکر بهم
چو سام نریمان و گرشاسب جم
سپاهی که از کوه تا کوه جای
بگیرند و کوبند گیتی بپای

“Şimdi, Neriman’ın oğlu Sam ve Cemşid’in oğlu Gürşasp gibi, ünlü komutanlar ve dağlardan dağlara uzanıp dünyayı ayakları altına alan bir ordu ile birlikte babasının intikamını almak için kükremiş bir arslan gibi gelebilir.”

D- “ez” EDATI

İsmin –den halini kazandıran “ez” از edatı elifsiz de yazılabilir. Bunun sebebi ya o devrin üslubundan ya da vezin zaruretinden ileri gelir. Örneğin:

Zi kâr-i beste meyendîş u dil şikeste medâr
Ki âb-i çeşme-i heyvân derûn-i târîkîst
ز کار بسته میندیش و دل شکسته مدار
که آب چشمهء حیوان درون تاریکیست
“İmkânsız gibi görünen güç işler karşısında kaygılanıp ümitsizliğe kapılma. Çünkü hayat suyu karanlıkların içinderi.”

Bu beyitte aruzun “mefâilun/ feilâtun/ mefâilun/feilun” vezni kullanılmıştır. Şair mefâilun ölçüsüne uymak için uzun hece olan “ez” yerine, bunun kısa yazılış şekli olan “zi” hecesini tercih ederek vezne sadık kalabilmiştir.

“ez” edatı cümle içinde tek başına veya “ez rûy-i” از روی şeklinde “ile” anlamını verir. Örneğin:

kûh râ mîh-i zemîn kerd ez nohost pes zemîn râ rûy ez deryâ beşost
کوه را میخ زمین کرد از نخست
پس زمین را روی از دریا بشست
“Önce dağı yeryüzüne çiviledi, sonra da yerinyüzünü deniz ile yıkadı.”

E- “râ” EDATI

“râ” edatından sonra “esten, hesten, şoden, âmeden, bûden, geşten, gerdîden, dâşten” استن ، هستن ، شدن ، آمدن ، بودن ، گشتن ، گردیدن ، داشتن fiillerinden biri geldiğinde bu edat iyelik eki gibi tercüme edilir. Örneğin:

mâ râ do çeşm est (mâ do çeşm dârîm)
ما را دو چشم است (ما دو چشم داریم)
“Bizim iki gözümüz vardır.”

Bisyâr vakt buved, kuvvet u şecâet râ sûd nebuved.
بسیار وقت بود قوت و شجاعت را سود نبود
“Çok zaman olur, kuvvetin ve cesurluğun faydası olmaz.”

Merd-i kâhil râ ez donyâ nasîb nebâşed
مرد کاهل را از دنیا نصیب نباشد
“Tembel adamın dünyada nasibi yoktur.”

Vezîr râ pîş-i men emânetîst
وزیر را پیش من امانتی است
“Vezirin bende bir emaneti var.”

Bir beyitte vezni bozmamak için ismin –i halini gösteren “râ” را edatı atılmış olabilir. Örneğin:

Eger zi bâğ-i ra’iyyet melik hored sîbî
Ber âverend gulâmân-i û diraht ez bîh
اگر ز باغ رعیت ملک خورد سیبی
بر آورند غلامان او درخت از بیخ
“Padişah halkın bahçesinden bir elma yiyecek olsa, kulları ağacı kökünden söker.”

Mef’ul (nesne) halindeki kelime ve kelime grupları nesirde “râ” edatı bulunmadan da kullanılabilir. Örneğin:

Eger rûzî mulk be men resed, men rûy-i zemîn ez eşkâniyân pâk konem.
اگر روزی ملک بمن رسد من روی زمین از اشکانیان پاک کنم
“Bir gün saltanat benim elime geçerse, yeryüzünü Eşkânîlerden temizleyeceğim.”

“râ” edatı “için” anlamında kullanılabilir. Örneğin:

kâzî fetvî dâd ki hûn-i yekî ez raiyyet rîhten selâmet-i pâdişeh râ revâ bâşed.
قاضی فتوی داد که خون یکی از رعیت ریختن سلامت پادشه را روا باشد
“Kadı, padişahın sağlığı için halktan birinin kanını dökmek câizdir” diye fetva verdi.”

“râ” edatı bazı fiillerle birlikte kullanıldığında, ismin –e halini verir. Örneğin:

revnak-i ahd-i şebâbest diger bustân râ
mîresed mojde-i gul bulbul-i hoşelhân râ
رونق عهد شبابست دگر بستان رامی رسد مژده ء گل بلبل خوش الحان را
“Bir kez daha gül bahçesine gençlik çağının parlaklığı geldi. Güzel nağmeli bülbüle gül müjdesi erişmede.”

“râ” edatı bazen iyelik eki gibi değerlendirilir. Örneğin:

bihamdillâh in sîret u râh-i râst
etâbek ebû bekr bin sa’d râst
بحمدالله این سیرت و راه راست

اتابک ابو بکر بن سعد راست

Tanrı'ya şükür, bu sîret, bu doğru yol Atabek Ebûbekr bin Sa'd'indir.

"râ" edatı "est" است ile birlikte yazıldığında "est"in elifi düşer. Bu yazılış şekliyle "doğru, dosdoğru, düz" anlamına gelen "râst" راست kelimesiyle karıştırılmamalıdır. Örneğin:

herki ankâ râst ez cân hâstâr dest ez cân bâz dâred merdvâr

هرکه عنقا راست از جان خواستار

دست از جان باز دارد مردوار

Kurallı cümle halinde söylenişi:

Her ki ankâ râ ez cân hâstâr est, merdvâr dest ez cân bâz dâred.

"Ankâ kuşuna can u gönülden kavuşmak isteyen, yiğitçe canından vazgeçmesini bilir."

F- TEKİD (PEKİŞTİRME) AMACIYLA KULLANILAN EDATLAR

Klasik Farsça metinlerde fiil başlarında, bazen anlamı pekiştirmek bazen de vezin doldurmak için kullanılan "be" harfi bulunur. Değişik zamanlı fiillerin başında görülen bu harflerin çeviride etkisi olmaz. Örneğin.

Şâpûr be mulk benişest. Şâpur tahta geçti. شاپور بملک بنشست

"mer" (Kuşkusuz, mutlaka) مر anlamına gelen edat klasik metinlerde kullanılan bir edattır. Bu edat işaret sıfatları ile birlikte yazılabilir ve çeviri yapılırken dikkate alınmamalıdır. Örneğin:

in enguşterî merûrâ dih Bu yüzüğü ona ver. این انگشتری مرورا ده

Tâyife-i hukemâ-yi yûnân muttefik şodend ki merin derd râ devâî nîst meger zehre-i âdemî beçendîn sifat mevsûf.

طایفهء حکمای یونان متفق شدند که مرین درد را دوائی نیست مگر زهرهء آدمی بچندین صفت موصوف

"Yunan hekimler topluluğu bu derde, birkaç özelliği olan insan ödü dışında bir şeyin deva olmayacağında birleşti."

G- İMLÂ ÖZELLİKLERİ

1.Nazım ve nesirde edatlar, bağlaçlar, işaret zamirleri ve işaret sıfatları birlikte yazıldıklarında şu imla özelliklerini arzederler:

آنچ	ançe	آن چه
آنک	ank	آن که
آنکش	ankeş	آن که لو ، آن که او را
آنکو	ankû	آن که او
آنکه	anki	ان که
ار	er	اگر
ارچ	erç	اگرچه
ازان	ezan	از آن
ازانک	ezank	از آن که
ازت	ezet	از تو
ازش	ezeş	از او
ازم	ezem	از من
ازو	ezû	از او
ازین	ezin	از این
اندران	enderan	اندر آن
اندرو	enderû	اندر او

اندرین	enderin	اندر این
انک	ank	آن که
ایچو	ey çu	ای چو
ایکه	eyki	ای که
بان	bean	به آن
باو	beû	به او
بچه	beçi	به چه ، با چه
بدانجا	bedancâ	به آنجا
بدان	bedan	به آن
بدانچ	bedanç	به آن چه
بدیشان	bedîşan	به ایشان
بدین	bedin	به این
بدینجا	bedincâ	به اینجا
بران	beran	بر آن
برین	berin	بر این
تاکیم	tâkeyem	تا کی مرا ، تا کِ به من
چن	çon	چون
چنانک	çonank	چنانکه
چونست	çûnest	چون است
چونین	çûnin	چنین
دران	deran	در آن
درو	derû	در او
درین	derin	در این
دگر	diger	دیگر
ز آن	zi ân	از آن
زانچ	zanç	از آن چه
زانک	zank	از آن که
زانکش	zankeş	از آن که او را ، از آن که او
زانکه	zanki	از آن که
زکه	ziki	از که
زو	zû	از او
زیشان	zîşan	از ایشان
زین	zin	از این
کانجا	kancâ	که آنجا
کان	kan	که آن
کانچنان	kançonan	که آن چنان
کانچ	kanç	که آن چه
کانچه	kançi	که آن چه
کاندر	kender	که اندر
کاندران	kenderan	که اندر آن
کاندرین	kenderin	که اندر این
کاندم	kandem	که آن دم
کانزمان	kanzemân	که آن زمان
کانکس	kankes	که آن کس
کانکو	kankû	که آن که او
کاولین	kevvelîn	که اولین
کای	key	که ای
کاین	kin	که این
کاینجا	kincâ	که این جا
کت	ket	که تو ، که به تو ، که تو را

کچوم	kiçun	که چون
کز	kez	که از
کزان	kezan	که از آن
کزو	kezû	که از او
کزین	kezin	که از این
کش	keş	که او ، که او را ، که به او
کو	kû	که او
گر	ger	اگر
گرت	geret	اگر تو ، اگر ترا ، اگر به تو
گرچ	gerç	اگرچه
گرز	gerzi	اگر از
گرش	gereş	اگر او را ، اگر به او ، اگر او
گرم	gerem	اگر من ، اگر مرا ، اگر به من
گرنه	gerne	اگر نه
گهش	geheş	گه او را
مران	meran	مر آن
مرورا	merûrâ	مر او را
مرین	merin	مر این
نی	nî	نه ، نیست
نیم	niyem	نیستم
وان	van	و آن
وانچ	vanç	و آن چه
وانچنان	vançonan	و آن چنان
واندران	venderan	و اندر آن
وانکه	vanki	و آن که
ورا	verâ	وی را ، او را
وز	vez	و از
وزان	vezan	و از آن
وزو	vezû	و از او
وزین	vezin	و از این
وگر	veger	و اگر
وگرنه	vegerne	و اگرنه
وندر	vender	و اندر
وندرین	venderîn	و اندر این
وین	vin	و این
وینچنین	vinçonin	و این چنین
هرچ	herç	هر چه
هرچش	herçeş	هر چه او را ، هر چه به او و هرچه او
هرچم	herçem	هرچه من ، هرچه به من ، هرچه مرا
هرک	herk	هرکه
هرکرا	herkirâ	هر که او را
هرکش	herkeş	هر که او ، هر که او را ، هر که به او
هرکو	herkû	هر که او
هیچت	hîçet	هیچ تو ، هیچ به تو ، هیچ ترا
هیچش	hîçeş	هیچ او ، هیچ او را ، هیچ به او
هیچم	hîçem	هیچ من ، هیچ به من ، هیچ مرا

2.İsim olarak ayrı bir anlamı bulunan şu zarf ve edatlara dikkat edilmelidir:

در -da, -da, içinde; hakkında; kapı.

پشت arka, arkası, arkasında, başı, başında, üstünde; sırt.

روی üst, üstünde, üzeri, üzerinde, üzerine; yüz; çinko.
بر üstü, üzeri, yanı; meyva; kucak.
پیش ön, önünde, önüne, yanına, yanında, huzuruna, huzurunda; kat, huzur; önce.

Bunlardan bazılarına şu örnekler verilebilir:
موی بتلبیس سیه کرده گیر راست نخواهد شدن این پشت گوز
Mûy be telbîs siyeh kerde gîr râst nehâhed şoden in poşt-i gûz
"Saçını hile ile siyaha boyamış olsan da, bu kambur sırt doğrulmayacaktır."

منشین ترس از گردش ایام که صبر تلخست ولیکن بر شیرین دارد
Menşîn ters ez gerdiş-i eyyâm ki sabr telhest velîken ber-i şîrîn dâred
"Zamanın akıp gidişine bakıp oturma. Sabır acı olmakla birlikte, meyvası tatlıdır."

از آستان پیر مغان سر چرا کشیم دولت در آن سرا و گشایش در آن درست
Ez âstân-i pîr-i mugân ser çerâ keşîm Dovlet deran serâ vu goşâyiş der an der est
"Meyhanecinin eşiğinden neden başımı çekeyim: Devlet o tapıda, işlerin yoluna girmesi o kapıdadır."

II-ZAMİRLER

A-AYRI ŞAHIS ZAMİRLERİ

"to" تو şahıs zamiri "est" است ile birlikte yazıldığında "tust" تست şeklini alır. Örneğin:
پیش کسی رو که طلبکار تست ناز بر آن کن که خریدار تست
Pîş-i kesî rvo ki talebkâr-i tust Nâz ber an kon ki harîdâr-i tust
"Seni isteyenin yanına git ve nazını çekene nazlan."

"est" است diğer ayrı şahıs zamirleri ile birlikte yazıldığında "menest, tust, ûst, veyest, mâst, şomâst, anhâst" منست ، تست ، اوست ، ویست ، ماست ، شماست ، آنهاست şekillerini alır.

Eski metinlerde "û" او ve "vey" وی üçüncü tekil şahıs zamirleri yanında "ûy" اوی şekli de kullanılır. Örneğin:
بدو باز دادند فرزند اوی بخوبی بجستند پیوند اوی
Bedû bâz dâdend ferzend-i ûy Behûbî becostend peyvend-i ûy
"Oğlunu ona geri verdiler. Güzellikle onun gönlünü aldılar."

Ayrı şahıs zamirlerinden üçüncü tekil şahıs zamiri "râ" را edatı ile birlikte "ûrâ" اورا ve "veyrâ" ویرا şeklinde yazıldığı gibi "verâ" ورا şeklini de alabilir. Örneğin:
ورا گفت کآن دو پسر جنگجوی ز خاور سوی ما نهادند روی
Verâ goft kan do peser-i cengcûy Zi hâver sûy-i mâ nihâdend rûy
"Ona 'İki savaşçı oğlum Doğu'dan bu tarafa yönelmişlerdir' dedi."

B-BİTİŞİK ŞAHIS ZAMİRLERİ

Bitişik şahıs zamirleri fiillerle veya zarflarla birleştiği zaman nesne (meful) olurlar. Örneğin:
ای که هرگز فرامشت نکنم هیچت از بنده یاد می آید
Ey ki hergiz ferâmuşet nekonem Hîçet ez bende yâd mî âyed?
"Ey seni hiç unutmadığım! Hiç beni hatırladığın oluyor mu?"

Fiil sonunda bulunan bitişik şahıs zamirleri yerine göre “bana, beni; sana, seni,...” şeklinde çevirilir. Örneğin:

بزرگی بایدت ، بخشندگی کن که دانه تا نیفشانی ، نروید

Bozorgî bâyedet, bahşendegî kon Ki dâne tâ neyefşânî, nerûyed

“Sana büyüklük lâzımsa, bağışlayıcı ol. Çünkü tohum saçmadıkça hiçbir şey yeşermez.”

Bitişik şahıs zamirleri fiillerin sonuna geldiği gibi isim, sıfat, masdar ve edatların sonuna da gelebilir. Örneğin:

ای بی انصاف ، پیمانهء شرابی که خداوند پاکش در زیر خاک نگهدارد ، شکستنش درست نباشد

Ey bî insâf, peymâne-i şerâbî ki hodâvend-i pâkeş der zîr-i hâk nigehdâred, şikesteneş dorost nebâşed.

“Ey insafsız! Her şeyden arı duru olan Tanrı’nın toprak altında koruduğu şarap kadehini kırmak doğru olmaz.”

Şiirde bitişik şahıs zamirleri ayrı şahıs zamiri gibi kullanılabilir. Örneğin:

کنون تان بر او بباید شدن ز هر بیش و کم رای فرخ زدن

Kunûn-itan ber-i û bebâyed şoden Zi her bîş u kem rây-i ferruh zeden

“Şimdi sizin onun yanına gidip, etraflıca konuşmanız gerekiyor.”

C-MÜŞTEREK ZAMİRLER

“hîşten” خویشتن zamirinin “kendi, kendisi” anlamı yanında “akraba, yakın, hısım, dost” anlamlarında isim olarak kullanılışına da dikkat edilmelidir. Örneğin:

برادر که در بند خویشست ، نه برادر و نه خویشست

Berâder ki der bend-i hîşest, ne berâder u ne hîşest

“Yalnız kendisini düşünen kardeş, ne kardeştir ne akraba.”

D-SORU ZAMİRLERİ

Soru zamirleri “ki” که ve “çi” چه bazen کی ve چی şekillerinde karşımıza çıkar. Örneğin:

و بگو گور سلیمن کجاست، و آن دو تن که سوی او (سوی گور او) رفتند بطلب انگشتری کی بودند و چه رسید بدیشان؟

Ve begû gûr-i suleymân kocâst ve an do ten ki sûy-i û (sûy-i gûr-i û) reftend betaleb-i enguşterî, ki bûdend ve çi resîd bedîşân?

“Süleyman’ın mezarının nerede olduğunu, yüzüğü aramak için mezara giden o iki kişinin kim olduklarını ve başlarına ne geldiğini söyle.”

و گفتند : بگو اول کسی کبود از آدمیان که موی سر و ریش او سپید گشت؟

Ve goftend: Begû evvel kesî kibûd ez âdemiyân ki mûy-i ser u rîş-i û sepîd geşt?

“Saçı sakalı ağaran ilk insanın kim olduğunu söyle, dediler.”

اکنون تو بگو که این مسئلها چبودست و جواب آن چبود؟

Eknûn begû ki in mes’elehâ çibûdest u cevâb-i an çibûd?

“Şimdi o problemin ne olduğunu ve cevabının ne olduğunu söyle.”

III-OLUMSUZLUK

Fiillerin başında bulunan olumsuzluk eki, ayrı olarak “ne” نه şeklinde fiil başında veya cümlenin bir başka yerinde yazılabilir. Örneğin:

Ne men torâ goftem ki ber dergâh-i in turk bâş, terk-i û megû
نه من تدا گفتم که بر درگاه این ترک باش ، ترک او مگو
“Sana ‘Bu Türk’ün huzurunda bulun; ondan ayrılma’ demedim mi?”

Pekiştirme (tekîd) –be’si sonra veya önce olumsuzluk harfi gelebilir. Örneğin:

Mâ besahtî benemordîm u to ber buhtî bemordî
ما بسختی بنمردیم و تو بر بختی بمردی
“Biz güçlük çekerek yürüdüğümüz halde ölmedik de sen devenin sırtında iken öldün!”

Olumsuzluk eki “mî” می ve “hemî” همی eklerinin başıhda bulunur. Oysa klasik Farsça metinlerde bu kurala uyulmayabilir. Örneğin:
Mînegûyem ki tâ’atem bepezîr Kalem-i afv ber gunâhem keş
مینگویم که طاعتم بپذیر قلم عفو بر گناهم کش
“İbadetimi kabul et demiyorum ama af kalemini çekiver günahlarımın üstüne.”

Merdî lokme ez kâse berdâşt. Mûy der lokme-i û bûd. Merd hemînedîd.
مردی لقمه از کاسه برداشت. موی در لقمهء او بود. مرد همی ندید
“Adamın biri kâseden bir lokma aldı. Lokmasında kıl vardı ve adam kılı görmüyordu.”

“nîst” (yoktur, değildir” نیست fiili “ne... est” نه است şeklinde de iafde edilir. Örneğin:
Ki ey bulendnazar şâhbâz-i sidrenişîn
Neşîmen-i to ne in konc-i mihnetâbâdest
که ای بلندنظر شاهباز سدره نشین نشیمن تو نه این کنج محنت آباد است
“Ey makamı Sidre olan yüce bakışlı doğan! Durağın, mihnetlerle dopdolu olan bu bucak değildir.”

“nîstî” نیستی fiili “neî” نه ای veya “neyî” نیی şekillerinde de yazılır. Örneğin:
ço tu âgeh neî ez sirr-i pîşân ser-i mûî mekon inkâr-i îşân
چو تو آگه نه ای از سر پیشان سر موئی مکن انکار ایشان
“Mademki senden öncekilerin sırrından haberdar değilsin, o halde onları birazcık bile olsun inkâr etmeye kalkma.”

“niyem” (değilim) نیم ifadesi “nîm” (yarım, buçuk) نیم kelimesi ile karıştırılmamalıdır.

Men an niyem ki dehem nakd-i dil beher şûhî
Der-i hizâne bemuhr-i tu vu nişâne-i tust
من آن نیم که دهم نقد دل بهر شوخی در خزانه بمهر تو و نشانهء تست
“Ben her şuha gönül verecek biri değilim. Gönül hazinemin kapısı senin mührünle mühürlenmiştir; gönül kapımda senin nişanın vardır.”

“nî” نی kelimesi “nîst” (değildir, yoktur) نیست anlamında da kullanılabilir. Örneğin:
Comle muhtâcend, û muhtâc nî Mîresâned rizk u û râ yâr nî
جمله محتاچند او محتاج نی میرساند رزق و او را یار نی
“Herkes O’na muhtaç; O değil. Rızık verir; yoktur yardımcısı.”

Der bun-i in bahr-i bîpâyân besî Garka geştend u haber nî ez kesî
در بن این بحر بی پایان بسی غرقه گشتند و خبر نی از کسی

“Bu engin denizin dibinde pek çok kişi boğulmuş olduğu halde kimsenin bundan haberi yoktur.”

Elif ile başlayan fiillerin olumsuz yazılışlarında “nun” ن harfinden sonra araya girmesi gereken kaynaştırma harfi hazfedilebilir. Örneğin:

Hîn mekon çendîn kıyâs ey hakşinâs Zanki nâyed kâr-i bîçun der kıyâs

هین مکن چندین قیاس ای حق شناس زانکه ناید کار بیچون در قیاس

“Ey hak tanıyan insan! Sakın ola ki bu kadar kıyasta bulunurum deme! Çünkü Yüce Tanrı’nın yaptıkları kıyasa gelmez.”

“ne” نه kelimesi klasik Farsça metinlerde “nîst” (yok, yoktur) نیست anlamında kullanılabilir. Örneğin:

der an sahrâş yek gorg âşnâ ne zi sahrâ der dileş coz tengnâ ne

در آن صحراش یک گرگ آشنا نه ز صحرا در دلش چز تنگنا نه

“O ovada tanıdık bir kurt bile yok. Yüreğinde o sahradayken darlıktan başka bir şey yok.”

“ne” ن olumsuzluk eki “nâ” şeklinde fiil başına gelebilir. Örneğin:

Ey pâdşâh-i sûret u ma’nî ki misl-i to
Nâdîde hîç dîde vu neşenenîde hîç gûş

ای پادشاه صورت و معنی که مثل تو
نادیده هیچ دیده و نشنیده هیچ گوش

“Ey madde ve mânâ âlemlerinin padişahı! Senin gibisini hiçbir göz görmemiş ve hiçbir kulak duymamıştır.”

IV- HEMZE

Hemze eski metinlerde birlik ya’sı veya işaret ya’sı gibi kullanılır. Örneğin:

Her cenâze’i ki ez şehr bîrûn bordendî, vey sengî der an kûze efkendî.

هر جنازهء که از شهر بیرون بردندی ، وی سنگی در آن کوزه افکندی

“Şehirden çıkarılan her cenaze için o testiye bir taş atardı.”

Nâgâh be mahalleî resîd.

ناگاه بمحلهء رسیدند

“Ansızın bir mahalleye vardı.”

Hemze, zamir ya’sı olarak da karşımıza çıkar. Örneğin:

Hâtem-i Tâyî râ goftend: Ez hod bozorter himmet der cihân dîdeî yâ şenîdeî?

..حاطم طایی را گفتند : از خود بزرگتر همت در جهان دیدهء یا شنیدهء؟.

“Hâtem-i Tâ’î’ye ‘Dünyada kendinden daha yüce himmetli birini gördün ya da işittin mi?’ diye sordular.

Klasik Farsça metinlerde, sonunda hâ-yi gayr-i melfûz bulunan isimlerde “ha” harfinin üstüne koyulan ve birlik ya’sı yerinde kullanılan hemzeden sonra bitişik şahıs zamiri gelebilir. Örneğin:

Morde’iem mîrevem ber rûy-i hâk
Zinde gerdân cânem ey cânbahş-i pâk

مردهء ام میروم بر روی خاک زنده گردان جانم ای جان بخش پاک

“Toprakta yürüyen bir ölüyüm ben. Ey can veren ve her şeyden münezzeh olan Tanrım! Beni canlandır.”

Eski metinlerde izafet ya'larının yerine hemze kullanıldığı da görülür. Örneğin.

Ve vâkıf gerded ber an şerîat ki derû renghâ-i rûhânîst ve siyâsethâ-i şerî'î, tâ ankeshâ ki pezîrâ-i an bâşend nîkbaht gerdend hemçunank munkirân bedû bedbaht şevend.

و واقف گردذ بر آن شریعت کی درو رنگهاء روحانیست و سیاستهاء شریعتی تا آنکسها کی پذیراء آن باشند تیک بخت گردند همچنانک منکران بذو بذبخت شوند

"İçinde ruhanî renkler ve dinî cezalar bulunan o şeriata vakıf olur. Bunu kabul edenler mutlu olurlar, inkâr edenlerse bedbaht kalırlar.

V- "ki" KELİMESİ

"ki" kelimesi klasik Farsça metinlerde harf-i izâfe olarak "ez" از anlamında kullanılabilir. Örneğin:

gofte'end: Durûgî maslahatâmîz bih ki râstî-i fitne engîz

گفته اند دروغی مصلحت آمیز به که راستیء فتنه انگیز

"ke" kelimesi bazen "gibi" anlamını verir.

Merâ hodâvend-i teâlâ mâlik-i in mulk gerdânîde est tâ behorem u bebahşem, ne pâsbân ki nigâh dârem.

مرا خداوند تعالی مالک این ملک گردانیده است تا بخورم و ببخشم نه پاسبان که نگاه دارم

"Yüce Tanrı beni, yemek ve bağışta bulunmak için bu ülkenin sahibi yapmıştır; bekçi gibi saklamak için değil."

"ki" kelimesi "û" او zamiri ile birlikte "kû" کو şeklinde yazılabilir. Ancak "kû" kelimesi "nerede" anlamına da geldiğinden bu kelimenin hangi anlamda kullanıldığına dikkat edilmelidir. Örneğin:

Derkârgeh-i kûzegerî bûdem dûş
Dîdem do hezâr kûze gûyâ vu hamûş
Her yek be zebân-i hâl bâ men goftend
Kû kûzeher u kûzeger u kûzefurûş?

در کارگه کوزه گری بودم دوش
دیدم دو هزار کوزه گویا و خموش
هریک بزبان حال با من گفتند
کو کوزه خر و کوزه گر و کوزه فروش؟

"Dün akşam testi yapılan bir yere gittim. Konuşan veya susan iki bin testi gördüm. Her biri hal diliyle bana 'Testi yapan nerede? Testi satın alan nerede? Testi satan hani?' dediler.

Ender â, esrâr-i ibrâhîm bîn kû der âteş yâft serv u yâsemîn
اندر آ ، اسرار ابراهیم بین کو در آتش یافت سرو و یاسمین
"İçeri gir ve servi ile yasemini ateşte bulan İbrahim'in sırlarını gör."

Şiirde veznin bozulmaması için "ki" kelimesi atılabilir.

To beçeşmân-i mest benumâyî dil-i mâ bâzpes nehâhî dâd
تو بچشمان مست بنمای دل ما باز پس نخواهی داد
"Öyle görünüyor ki sen o sarhoş gözlerinle gönlümüzü geri vermeyeceksin."

"ki" kelimesi "verne" (yoksa, aksi halde) ورنه anlamında kullanılabilir. Örneğin:

Elâ tâ nepîçî ser ez adl u rây Ki merdum zi dest-i to pîçend pây
الا تا نپیچی سر از عدل و رای که مردم ز دست تو پیچند پای

“Sakın adalet ve doğruluktan ayrılma! Yoksa halk sana isyan eder.”

VI- “vav” و BAĞLACI

Bir beyitte vezin icabı “vav” bağlacı ile birbirine bağlanması gereken iki kelime ayrı ayrı yerlerde bulunabilir. Örneğin:

Sohen râ serest ey hıredmend u bun Meyâver sohen der mkiyân-i sohen
سخن را سرست ای خردمند و بن میاور سخن در میان سخن
Bu cümle şu şekilde kurallı cümle haline dönüştürülebilir:
ای خردمند ، سخن را سر و بن است. در میان سخن سخن میاور
“Ey akıllı kimse! Sözün bir başı, bir sonu vardır. Birisi konuşurken onun sözünü kesme.”

“vav” bağlacı bazen “oysa, halbuki, ancak, dahi” anlamlarında kullanılır. Örneğin:
Deh dervîş der gilîmî behosbend u do pâdşâh der iklîmî negoncend
ده درویش در گلیمی بخسبند و دو پادشاه در اقلیمی نگنجند
“On fakir bir kilimde uyur, oysa iki padişah bir ülkeye sığmaz.”

Birbirine “vav” bağlacı ile bağlanan kelimeler, bu bağlaç olmadığı takdirde izafetli okunurlar ya da kelimelerin arasına virgül koyulur. Örneğin:
Cihânguşâ-yi cevânbaht şeyh ebû ishâk
Hodâyegân-i muhâlifkoş-i muvâfıksâz
جهانگشای جوانبخت شیخ ابو اسحاق
خدایگان موافق کشِ موافق ساز
“Muhaliflerini öldüren, kendisine muvafık olanlarla iyi geçinen, talihi genç, cihan padişahı Şeyh Ebû İshak.”

VII- ÇOĞUL

Sonu hâ-yi gayr-i melfûz ile biten kelimelerin “hâ” ها ile yapılan çoğullarında “ha” ه harflerinden biri telaffuzda kalsa da, düşebilir. Örneğin.
Ve in kâfirân çonîn gotend ki mâ nedânîm ki cevâb-i in mes’elehâ çîst.
و این کافران چنین گفتند که ما ندانیم که جواب این مسئلها چیست؟
“Bu kâfirler ‘Biz bu problemlerin cevaplarının ne olduğunu biliyoruz’ dediler.”

Sonunda hâ-yi gayr-i melfûz bulunan kelimelerin “ân” آن ile çoğulları yapılırken sondaki “ha” harfi düşerek yerini “g” گ harfi alır. Ancak, eski metinlerde bu “ha” harfinin düşmediğini görmek mümkündür. Örneğin:
Perâgendegânend zîr-i felek ki hem ded tevân hândişan hem felek.
پراگنده گانند زیر فلک که هم دد توان خواند شان هم فلک
“Feleğin altında hem canavar hem felek denilebilen dağınık gök cisimleri vardır.”

Eski metinlerde sonunda “elif” harfi bulunan isimlerin “ân” آن ile yapılan çoğullarında bazen kaynaştırma harfi olan “ya” ی bulunmaz. Örneğin.

Ve emmâ kavluhu gayrilmağzûbi aleyhim veleddâllîn ya’nî coz an sitemkârân ki ber îşân heşm giriftî çon cehûdân u tersâân u bîdînân u bîrâhân.

و اما قوله غیر المغضوب علیهم و لا الضالین یعنی جز آن ستمکاران که بر ایشان خشم گرفتی چون جهودان و ترسا آن و بی دینان و بی راهان.

"gayrilmağzûbi aleyhim veleddâllîn âyetine gelince; bunun anlamı: Yahudiler, Hıristiyanlar, dinsizler ve yoldan çıkanlar gibi kendilerine hışımlandıklarından başka."

VIII- FİİLLER VE FİİL ZAMANLARI

A- "hesten" هستن Fiili

"hesten" هستن fiili ayrı olarak çekilebildiği gibi, isim, sıfat ve zamirlerin sonunda ek fiil halinde bağlanabilir. Örneğin:

bâzâriyân u raiyyet enderûn-i rabazend (rabaz hestend)
بازاریان و رعیت اندرون ربض اند (ربض هستند)
"Esnaf ve halk sur içindedir."

Sonunda masdariyet ya'sı bulunan bir kelime "est" است ile birleştiğinde, aradaki elif harfi düşer. Örneğin.

Zindegânî tevângerîst زندگانی توانگریست "Yaşamak güçlülüktür."

Sonu hâ-yi gayr-i melfûz ile biten kelimelere ek fiil halinde gelen "hesten" هستن fiili, birinci tekil şahısta "em" ام yerine "vem" وم şeklinde yazılır. Örneğin:

Men câh dûst dârem kâzâdezâdevem Âzâdegân becân nefrûşend câh râ
من جاه دوست دارم کازاذه زاذه ام آزاذگان بجان نفروشند جاه را
"Ben makamı severim, çünkü özgür yaratılmışım.
Ama özgürler makamlarını canları pahasına satmazlar."

"hesten" fiili klasik Farsçada, nâdir de olsa, istimrârî ya'sı ile birlikte kullanılır ve "bûd" بود anlamını verir. Örneğin:

Goft eger butrûy-i men ancâstî Secde pîş-i vey zîbâstî
گفت اگر بت روی من آنجاستی سجده پیش وی زیباستی
"Dedi ki: Eğer put gibi güzel yüzü olan sevgilim orada olsaydı, onun yüzü önünde secde etmek güzel olurdu."

Sıfat, zamir veya hal zarflarına bitişen ek fiiller şiirde başka bir kelimeye bitişik olarak yazılabilir. Örneğin:

Goft ey kûdek çerâî gamzede Men nedîdem çon tu yek mâtemzede
گفت ای کودک چرائی غمزده من ندیدم چون تو یک ماتمزده
"Dedi: Çocuğum niçin gamlısın? Ben senin gibi böyle yas tutan birini görmedim."
"çerâî gamzede" soru cümlesinin açılımı şöyle olmalıdır:
çerâî gamzede > çerâ gamzedeî > çerâ gamzede hestî
چرا غمزده هستی چرا غمزده ای چرائی غمزده

Sonunda hâ-yi gayr-i melfûz veya sessiz harf bulunan bir kelimeden sonra gelen "est" است önceki kelimeye bitişik olarak yazıldığında, bunun elifi düşer. Örneğin:

Ki in tıfl-i gerâmî şâhzâdest Zi şâhî der gedâyî ûftâdest
که این طفل گرامی شاهزادست ز شاهی در گدایی اوفتادست
"Bu değerli çocuk bir şehzadedir ve şehzadelikten dilenciliğe düşmüştür."

B-ŞİMDİKİ ZAMAN VE ŞİMDİKİ ZAMANIN HİKAYESİ

Şimdiki zamanın başına gelen "mi" می edatı ile fiil arasına başka bir kelime girebilir. Örneğin:

بر آوردم سر و گفتم الهی ازین مسکین بی دل چه می خواهی؟

"Ber âverdem ser u goftem ilâhî Ezin miskîn-i bîdil çi mîhâhî"

Başımı kaldırıp 'Allahım; bu gönlü elden gitmiş miskinden ne istiyorsun?' dedim.

Şimdiki zamanı veya şimdiki zamanın hikayesini gösteren "mi"nin yerine bazen "hemî" همی kullanılır. Bu durumdaki fiilde eylemin sürekliliği söz konusu olur. Örneğin:

گرد همی گشتی و همی دیدی

"Gird hemî geştî ve hemî dîdî"

Dolaşıyor ve görüyordu.

"Hemî" eki bir beyitte farklı yerlerde bulunabilir. Örneğin:

Gerçi sîm u zer zi seng âyed hemî Der heme sengî nebâşed zer u sîm

گرچه سیم و زر ز سنگ آید همی در هه عمر سنگی نباشد زر و سیم

"Her ne kadar altın ve gümüş taştan çıksa da, her taşta altın ve gümüş bulunmaz."

-di'li geçmiş zamanın ve şimdiki zamanın hikayesinde çekilmiş fiillerin sonunda kullanılan ve zamir ya'sı ile karıştırılmaması gereken bir "ya" çeşidi vardır. Buna hikaye ya'sı ya da istimrârî ya'sı denilir. Örneğin:

Gorbe-i miskîn eger per dâştî tohm-i goncişk ez cihân ber dâştî

گربهء مسکین اگر پر داشتی تخم گنجشک از جهان بر داشتی

"Miskin kedinin kanadı olsaydı, dünyada serçenin soyunu kuruturdu."

Eski metinlerde bazen istek kipinde kullanılması gereken bir fiil şimdiki zaman ile ifade edilebilir. Örneğin:

İşmuyel goft ki tovbe-i tâlût ânest ki ber hîzed, hod bâ ân yâzdeh peser ki dâred, ve be ceng-i cebbârân reved, ve bâ îşân ceng mî koned tâ ancâygâh koşte şevend.

اشمویل گفت که توبهء طالوت آنست که بر خیزد ، خود با آن یازده پسر که دارد و بجنگ جباران رود و با ایشان جنگ می کند تا آنجایگاه کشته شوند

"İşmuyel dedi ki: Tâlût'un tövbesine gelince; kalksın, on bir oğlu ile birlikte zorbalarla savaşa gitsin ve hepsi öldürülünceye kadar orada onlarla savaşsın."

Klasik metinlerde, özellikle şiirde vezin doldurma sebebiyle "mî" eki ile fiil arasına "be" pekiştirme harfi girebilir. Örneğin:

Cihânâ meperver çu hâhî durûd çu mî bederevî perverîden çi şeved?

جهانا مپرور چو خواهی درود چو می بدروی پروریدن چه شود

"Ey dünya! Mademki biçeceksin, yetiştirme bari. Biçeceksen, yetiştirmenin anlamı ne?"

Şimdiki zamanın hikayesi hem başa "mî" hem de sonda istimrârî ya'sı ile birlikte kullanılabilir. Örneğin:

Gerçi nâm-i û nemî bordî zi bîm Lîk ender cân-i û bûdî mukîm

گرچه نام او نمی بردی ز بیم لیک اندر جان او بودی مقیم

"Korkudan adını anmamakla beraber, yine de O, onun canındaydı."

Şimdiki zamanın hikayesinin istimrârî ya'sı ile yapılan çekimlerinin olumsuz şekillerinde olumsuzluk harfinin başına pekiştirme edatı olan "be" gelebilir. Örneğin:

Benegşâdî şeker ez şermgînî Guleş mîhândend ez nâzenînî
بنگشادی شکر از شرمگینی گلش میخواندند از نازنینی
“Utancından konuşmazdı. Nazenin olduğu için de ona Gül derlerdi.”

Fiillerin şimdiki zamanlarının ve hikayelerinin çekimlerinde olumsuluk harfi olan “be” edatı, “mî” ekinden sonra gelebilir. Örneğin:
Mihâ zûrmendî mekun ber kihân Ki ber yek namat mînemâned cihân
مها زورمندی مکن بر کهان که بر یک نمط نمی ماند جهان
“Ey büyük insan! Küçüklere zorbalık etme. Çünkü dünyanın düzenin hep böyle sürüp gitmez ya!”

C- GELECEK ZAMAN

Fillerin gelecek zamanlarında, çekimi yapılan fiil, geçmiş zaman gövdesi yerine masdar halinde de kalabilir. Örneğin:
Eger men’ kunî ve eger nekunî, û ber an tab’-i nîk-i hod ve sirişt-i pâk-i hod hâhed reften.
اگر منع کنی و اگر نکنی او بر آن طبع نیک خود و سرشت پاک خود خواهد رفتن
“Yasaklasan da, yasaklamasan da o, iyi tabiatı ve temiz yaratılışı doğrultusunda gidecektir.”

Yardımcı fiil “hâsten” خواستن in başına “be” pekiştirme edatı getirilebilir. Örneğin:
Şerâb-i telh-i sûfîsûz bunyâdem hâhed burd
Leb ber lebem nih ey sâkî ve besitân cân-i şîrînem
شراب تلخ صوفی سوز بنیادم خواهد برد
لب بر لبم نه ای ساقی و بستان جان شیرینم
“Sûfîyi yakan bu acı şarap beni benden alacak. Ey sâkî, dudağını dudağıma koy ve tatlı canımı al.”

D- MÂZÎ-Yİ İLTİZÂMÎ

Bir fiilin mâzî-yi iltizâmî şeklinde “bûden” fiilinin “bâş” kökü çekildiği halde, eski metinlerde “bû” kökü de kullanılabilir. Örneğin:
Tâ pederet zîr-i an senghâ-yi girân ber hod beconbîde bâşed, peder-i men bebihişt resîde buved.
تا پدرت زیر آن سنگ های گران بر خود بجنبیده باشد ، پدر من ببهشت رسیده بود
“Senin baban henüz o ağır taşların altında kıpırdamadan benim babam çoktan cennete ulaşmış olur.”

E- MUZÂRİ’-İ İLTİZÂMÎ

İstek kipi şeklinde kullanılan bazı fiiller geniş zaman anlamı verebilir. Ancak, bunların başında bulunan “be” harfleri daha çok pekiştirme görevinde bulunurlar. Örneğin:
Beddil ez sâye-i hod betersed
بددل از سایهء خود بترسد
“Kötü kalpli kimse kendi gölgesinden korkar.”

Serkeş meşov ki çun şem' ez gayretet besûzed
Dilber ki der kef-i û mûmest seng-i hârâ
سرکش مشو که چون شمع از عیرتت بسوزد
دلبر که در کف او مومست سنگ خارا
"Serkeş olma sakın! Avucunda mermeri bile muma çeviren sevgili kıskanır da seni mum gibi yakar yandırır."

F- EMİR

Fiillerin emir şekillerinin başında bulunan "be" harfi zaman zaman yerinde bulunmayabilir. Örneğin:
Hergâh ki sâhib-i in ruk'a râ bebînî, û râ pîş-i men âver.
هرگاه که صاحب این رقعه را ببینی ، او را پیش من آور.
"Bu pusulanın sahibini gördüğünde bana getir."

Klasik metinlerde emirlerin başına "mî" می veya "hemî" همی ekleri geldiğinde, emredilen eylemin sürekliliği söz konusu olur. Örneğin:
Pes to benişîn ve tasavvur mîkon ki nakd kirâst ve gabn bâ kîst
پس تو بنشین و تصور می کن که نقد کراست و غبن با کیست
"O halde otur da nakdin kimde olduğunu ve kimin aldandığını düşünedur."

Be hest u nîst merencân zamîr u hoş mîbâş
Ki nîstîst serencâm-i her kemâl ki hest
بهست و نیست مرنجان ضمیر و خوش میباش
که نیستیست سرانجام هر کمال که هست
"Vara yoğa bakıp üzme kendini, Mutlu olmaya bak. Çünkü her kemâlin sonunda yokluk vardır."

G- MİŞ'Lİ GEÇMİŞ ZAMAN

Eski metinlerde –miş'li geçmiş zamanın bilinen çekimi yanında, edilgen ortaçla "hesten" هستن fiilinin birlikte çekilmesine de rastlanır.

Dîdestem	دیدستم	دیده هستم
Dîdestî	دیدستی	دیده هستی
Dîdest	دیدست	دیده هست
Dîdestim	دیدستیم	دیده هستیم
Dîdestîd	دیدستید	دیده هستید
Dîdestend	دیدستند	دیده هستند

Örnek:
Velâkin ez behr-i ân goft mâliki yevmiddîn ki rûz-i resthîz va'de kerdest pâdâş dâden,
ولکن از بهر آن گفت مالک یوم الدین که روز رستخیز وعده کردست پاداش دادن
"Ancak Kıyamet Günü herşeyin karşılığını vermeyi vadettiği için 'mâliki yevmiddîn' (din gününün sahibi) demiştir,"

Be hûn-i peder geşt hemdâstân Zi dânâ şenîdestem in dâstân
بخون پدر گشت همداستان ز دانا شنیدستم این داستان
"O, babasının kanının dökülmesine ortak oldu. Şu hikayeyi bir bilginden işittim."

Nazım ve nesirde cümle içinde –miş'li geçmiş zaman halinde ifade edilmesi gereken bir fiil, ilgili zamir belirtilmek şartıyla edilgen ortaç halinde de yazılabilir. Örneğin:

Men zi gaflet sad guneh râ kerde sâz
To ivez sad gûne rahmet dâde bâz
من ز غفلت صد گنه را کرده ساز
تو عوض صد گونه رحمت داده باز
"Ben gaflet içinde yüz günah ilemişken sen, karşılığında yine bana yüz çeşit rahmet gönderdin."

Şiirde veznin bozulmaması için bir fiilin –miş'li geçmiş zamanı "-di'li geçmiş zaman+est" şeklinde de ifade edilebilir. Örneğin:

Zanki cânet zovk-i dîn şinâhtest Nefs-i to ez to harî ber sâhtest
زانکه جانت ذوق دین شناخت است نفس تو از تو خری برساخت است
"Canın din zevkini tatmadığı için nefsin senden bir eşek yaratmıştır."

Eski metinlerde –miş'li geçmiş zaman ikinci tekil şahsında "ya" harfinden önce gelen "elif" düşebilir. Örneğin:

Ez bes ki to der hind u der îrân zedeî tîğ
Vez bes ki derin her do zemî rîhteî hûn
از بس کی تو در هند و در ایران زده ی تیغ
وز بس کی درین هر دو زمی ریخته ی خون
"Gerek Hind'de gerek İran'da o kadar kılıç sallamışsın, her iki diyarda o kadar kan dökmüşsün ki..."

H-MİŞ'Lİ GEÇMİŞ ZAMANIN HİKAYESİ

Eski metinlerde nadir de olsa –miş'li geçmiş zamanın hikayesi "geçmiş zaman gövdesi+hesten+istimrârî ya'sı" kalıbında kullanılır. Örneğin:

Bâd peymûdestemî omrî temâm Âkıbet der hâk reftem vesselâm
باد پیمودستمی عمری تمام عاقبت در خاک رفتم والسلام
"Ömrümü boş şeylerle geçirmiştim. İşte sonunda toprağa girdim."

İ- DUA KİPİ

Bir beyitte dua bildiren bir ifade bulunduğu halde dua bildiren fiil bulunmayabilir. Bu durumda, o ifadede duanın bulunuşu metnin gelişinden anlaşılır. Örneğin:

Ey sabâ bâ sâkinân-i şehr-i yezd ez mâ begû
K'ey ser-i haknâşinâsân gûy-i çevgân-i şomâ!
ای صبا با ساکنان شهر یزد از ما بگو
کای سر حق ناشناسان گوی چوگان شما
"Ey seher yeli! Yezd şehrinde oturanlara, bu şehrin hâkimine ve ileri gelen yöneticilerine de ki: Hakkınızı tanımayan ve nankörlük edenlerin başı çevganınızın topu olsun!"

beytinde ikinci mısrâ açık olarak yazılırsa
که ای ساکنان شهر یزد ! سر حق ناشناسان گوی چوگان شما باد
Şeklinde olmalıdır,

Eski metinlerde dua bildiren fiillerin olumsuz hallerinde olumsuzluk harfi "m" م ayrı olarak "me" مه şeklinde yazılabilir. Örneğin:
Ser-i tâcdârân furûşem bezer? Ki me taht bâd u me tâc u me fer
(ki taht mebâd u tâc mebâd, fer mebâd)
سر تاجداران فروشم بزر؟ که مه تخت باد و مه تاج و مه فر
(که تخت مباد و تاج مباد ، فر مباد)
"Şahlar şahının başını altın karşılığında satayım; yani taht kalmasın, taç kalmasın, padişahlık olmasın, öyle mi?"

J-YETERLİLİK

Bir fiilin yeterlilik kipinde asıl fiil istek kipinde çekildiği ya da fiilin geçmiş zaman gövdesi yazıldığı halde, klasik metinlerde asıl fiil masdar halinde de kalabilir. Örneğin:
Eger men reften mîtevânistem be hâne-i hod mîreftem ve derincâ nemî hoftem.
اگر من رفتن می توانستم بخانهء خود می رفتم و درینجا نمی خفتم.
"Gidebilseydim kendi evime gider ve burada yatmazdım."

"tevânisten" eski metinlerde önekli ve birleşik fiillerin arasına girebilir. Örneğin:
Bâzergân behandîd u goft: Der şehrî ki mûş sad men âhen betevâned hored, bâzî kûdekî râ bemikdâr-i deh men ber tevâned girift.
بازرگان بخندید و گفت : در شهری که موش صد من آهن بتواند خورد ، بازی کودکی را بمقدار ده من بر تواند گرفت.
"Tacir güldü ve 'Farenin yüz batmanlık demiri yiyebildiği bir şehirde bir atmaca on batmanlık çocuğu kapabilir' dedi."

K- MUTLAK YETERLİLİK

Bir fiilin "mîtevân" ile yapılan mutlak yeterlilik şeklinde olumsuzluk harfi "tevân"ın başına gelebilir. Örneğin:
Şeyh egerçi der reh-i dîn cân bebâht
Ez kuhen gebrîyeş mî netevân şinâht
شیخ اگرچه در ره دین جان بباخت
از کهن گبریش می نتوان شناخت
"Şeyh din yolunda canını feda etse bile, onu eski ateşperestliğinden ayırmak mümkün değildir."

"tevân" kelimesi birleşik fiillerin arasında bulunabilir. Örneğin:

vaktî hekîmî râ suâl kerdend ki ez sûret-i zâhir ber tabîat u sîret-i merd istidlâl tevân girift?
وقتی حکیمی را سؤال کردند که از صورت ظاهر بر طبیعت و سیرت مرد استدلال توان گرفت؟
"Vaktiyle bir bilgeye sordular: Görünüşüne bakarak bir insanın huyu ve karakteri hakkında hüküm çıkarmak mümkün olabilir mi?"

L-GEREKLİLİK

Eski metinlerde gereklilik fiillerinin geniş veya şimdikiları "mîbâyed" می باید şeklinde yazıldığı gibi, "bâyed" باید fiilinin başında pekiştirme harfi "be" de bulunabilir. Örneğin:

Mî bebâyed reft sûy-i rûm zûd Tâ şeved ta'bîr-i in ma'lûm zûd
می بباید رفت سوی روم زود تا شودتعبیر این معلوم زود
"Bu rüyanın yorumlanabilmesi için derhal Rûm ülkesine gitmek gerekir."

Gereklilik fiilinin tek şahıslı çekiminde asıl fiil geçmiş zaman gövdesi halinde yazıldığı gibi, masdar halinde de karşımıza çıkabilir.

Bedân ki in tekarrub bâ ki bâyed kerden
بدان که این تقربا که باید کردن
"Bu yakınlığın kime gösterilmesi gerektiğini bil."

Eski metinlerde gerekliliğin tek şahıslı çekiminde "hemî"eki kullanılabilir. Örneğin:

Asâ ber giriften ne mu'ciz buvez Hemî ejdehâ kerd bâyez asâ
همی اژدها کرد بایذ عصا عصا بر گرفتن نه معجز بوذ
"Asâyı ele almak mucize değildir. Asâyı ejderhaya dönüştürmek gerek."

Şiirde "bâyed" fiili önekli fiillerin arasına girebilir. Örneğin:

Bozorgî ki fercâm-i ûtîregîst Ber an mihterî ber bebâyed girîst
بزرگی که فرجام او تیرگی است بر آن مهتری بر بباید کریست
"Sonu karanlık olan büyüklüğe ağlamak gerekir."

M-DEĞİŞİK ANLAMDA KULLANILAN FİİLLER

Eski metinlerde "şâyesten" شایستن (layık olmak), "dânisten" دانستن (bilmek) ve "yâresten" یارستن (gücü olmak, cür'et etmek) fiilleri "tevânisten" توانستن (muktedir olmak) fiilinin yerinde kullanılır. Örneğin:

Ser-i çeşme şâyed giriften bebîl Çu por şod, neşâyed gozeşten bepîl
سر چشمه شاید گرفتن ببیل چو پر شد نشاید گذشتن بپیل
"Suyu başından kürekle tutmak mümkündür, Ama taşıp da sel haline gelince, fil ile dahi geçilemez."

Hîç saykal nikû nedâned kerd Âhenî râ ki bedguher bâşed
هیچ صیقل نکو نداند کرد آهنی را که برگهر باشد
"Hiçbir şey aslı kötü demiri güzelce parlatamaz."

Hodâvend-i penc dînâr ez bîm neyârist hoften
خداوند پنج دینار از بیم نیارست خفتن
"Beş dinarın sahibi korkudan uyuyamadı."

Ey ki ez defter-i akl âyet-i aşk âmûzî
Tersem in nokte betahkîk nedânî dânist

ایکه از دفتر عقل آیت عشق آموزی
ترسم این نکته بتحقیق ندانی دانست

“Ey akıl defterinden aşk âyetini öğrenen! Korkarım bu ince meselinin künhüne gerçekten eremeyeceksin.”

“âmeden” آمدن (gelmek) fiili, edilgen teşkilinden “şoden” شدن (olmak) fiilinin yerine yardımcı fiil olarak kullanılabilir. Örneğin:

Hemçonin kadr-i âfiyet kesî dâned ki be musîbetî giriftâr âyed.

همچنین قدر عافیت کسی داند که به مصیبتی گرفتار آید.

“Aynı şekilde, âfiyetin kadrini, belaya uğrayan bilir.”

“şoden” شدن (olmak) fiili “reften” رفتن (gitmek) anlamındada karşımıza çıkar. Örneğin:

Ey ferzend; eger mîhâhî ki torâ bihil konem ve ez to hoşnûd şevem, pîş-i Ahmed-i Hanbel şov ve begû tâ merâ duâ koned. Bâşed ki hak teâlâ merâ ezin renc halâs dehed.

ای فرزند اگر میخواهی که ترا بحل کنم و از تو خشنود شوم پیش احمد حنبل شو و بگو ال مرا دعا گند. باشد که حق تعالی مرا ازین رنج خلاص دهد.

“Evladım, seni bağışlamamı ve senden hoşnut kalmamı istiyorsan, Ahmed-i Hanbel’e git, söyle, bana dua etsin. Ola ki Yüce Tanrı beni bu ızdıraptan kurtarır.”

Klasik metinlerde “kerden” کردن (yapmak, etmek) yerine گردانیدن ، نمودن ، فرمودنو گرداندن gibi fiiller, “şoden” شدن (olmak) yerine de افتادن ، گردیدن ، گشتن gibi fiiller kullanılabilir.

IX-İSİM VE FİİLLERDEKİ İMLA DEĞİŞİKLİKLERİ

Bir cümlede arka arkaya aynı şahıs ve zamanlı iki fiil geldiğinde ikinci fiilin şahsını gösteren ek fiil atılabilir. Örneğin:

Ey Sa’dî, to hem sohenî begûy ez anhâ ki dîdeî ve şenîde,

ای سعدی تو هم سخنی بگوی از آنها که دیده ای و شنیده.

“Ey Sadî! Sen de görüp duyduklarından bir şeyler söyle.”

Bir cümlede aynı zamanlı ve şahıslı iki ayrı fiil bulunduğunda yardımcı fiillerden biri atılabilir. Örneğin:

İn san’at dîde bûd ve beyâmûhte.

این صنعت دیده بود و بیاموخته.

“Bu sanatı görmüş ve öğrenmişti.”

Klasik metinlerde bazı fiillerin eski kullanılış şekilleriyle karşılaşmak mümkündür. Örneğin افتادن fiilinin اوفتادن ve فتادن şekillerinde yazılması gibi.

Rûzgârî ber âmed ki ittifâk-i mulâkât neyûftâd,

روزگاری بر آمد که اتفاق ملاقات نیوفتاد.

“Zaman geldi, görüşmek mümkün olamadı.”

Bebîn ki sîb-i zenehdân-i to çi mîgûyed
Hezâr yûsuf-i mısrî futâde der çeh-i mâst

ببین که سیب زنخدان تو چه میگوید
هزار یوسف مصری فتاده در چه ماست

“Bak, senin çenendeki elmaya benzeyen çukurun ne diyor: Bizim kuyumuza bin Yusuf düşmüştür.”

Karşılıklı konuşma nakillerinde “gotf” گفت (dedi) fiilinin sonuna bir elif harfi getirilir. Buna “cevap elifi” denilir.

İskender-i rûmî râ porsîdend: Diyâr-i meşrık ve mağrib beçi giriftî?

Goftâ: Beavn-i hodây-i azze ve cel her memleketî râ ki giriftem, raiyyeteş neyâzurdem ve nâm-i pâdişâhân coz benikûî mebordem.

اسکندر رومی را پرسیدند : دیار مشرق و مغرب بچه گرفتی؟

گفتا : بعون خدای عز و جل هر مملکتی را که گرفتم ، رعیتش نیازردم و نام پادشاهان جز بنکوئی نبردم.

"Büyük İskender'e 'Doğu'yu ve Batı'yı ne ile aldın?" diye sorduklarında, 'Yüce Tanrı'nın yardımıyla fethettiğim her ülkenin halkını incitmedim ve padişahlarını iyilik dışında bir şeyle anmadım' dedi.

Hicrî 9., milâdî 15. yüzyıldan önce uzun veya kısa sesli bir harften sonra gelen "dal" د harfi, "zal" ذ şeklinde yazılırdı. Örneğin.

Hemçonân menkûl est ki şebî muînuddîn pervâne hazreti mevlânâ râ da'vet numûze bûz ve serverân-i şerîat ve tarîkat bicem'ihim hâzir bûzend.

همچنان منقولست که شبی معین الدین پروانه حضرت مولانا را دعوت نموذه بوذ و سروران شریعت و طریقت بجمعهم حاضر بوذند

"Yine nakledildiği gibi, bir gece Muîneddin Pervâne, Hazreti Mevlânâ'yı davet etmişti. Bütün din ve tarikat önderleri orada bulunuyordu."

Ancak bazı metinlerde bir önceki harfi "sâkin" olan dal harflerinin zal şeklinde yazılışına rastlamak da mümkündür. Örneğin:

Ve îşân beyârî-i hozâvend risâlet bir hodâvenzân-i sohen galebe konenz

و ایشان بیاری خذاوند رسالت بر خداوندان سخن غلبه کننذ

"Ve onlar Tanrı'nın yardımıyla, söz ustalarına baskın çıkabilirler."

Bâşed ki, buved ki باشد که ، بود که (ola ki, belki) ifadesi bazen "bûden" بودن fiilininyalnız geniş zaman gövdesi kullanılarak da بو که (bû ki) şelinde karşımıza çıkar. Örneğin:

Bâ sabâ hemrâh befirist ez rohet goldestî

Bû ki bûî beşnevîm ez hâk-i bustân-i şomâ

با صبا همراه بفرست از رخت گلدستهء

بو که بوئی بشنویم از خاک بستان شما

"Sabah meltemiyle birlikte yanağından bir deste gül gönder. Belki ayağını bastığın bahçenin toprağından bir koku alırız."

"bûden" بودن fiilinin "bû" بو geniş zaman gövdesinden yapılan geniş zaman veya şimdiki zaman çekimlerinde genel olarak bir fiilin üçüncü tekil şahsı kullanılır. Ancak, eski metinlerde bunun diğer şahızslardaki çekimlerine de rastlamak mümkündür. Örneğin:

Heme nîkîyet bâyed âgâz kerd Çu bâ nîknâmân buvî hemneverd

همه هیکیت باید آغاز کرد چو با نیکنامان بوی هم نورد

İyilikleriyle tanınmış insanlarla yoldaş olmak istersen hep iyilik yolunu tutmalısın.

Eski metinlerde gâf (kâf-ı fârisî) harflerinin serkecleri genel olarak yazılmaz. Örneğin:

Der târîh-i sene-i selâse ve sittîn ve sittimie serîr-i memleket bevucûd-i devlet u ma'delet-i û muzeyyen keşt (geşt). Ez ekâlîm-i cihân mulûk-i zemân halka-i imtisâl-i û der kûş (gûş)kerdend.

در تاریخ سنه ثلاث و ستین و ستمائه سریر ننلکت بوجود دولت و معدلت او مزین کشت. از اقالیم جهان ملوک زمان حلقهء امتثال او در کوش کردند.

"Altı yüz altmış üç yılında ülkenin tahtı onun devleti ve adaleti ile süslendi. Dünyanın her bir tarafındaki melikler ona bağlılıklarını bildirdiler."

Elif harfiyle başlayan fiillerin önlerinde bulunan ekler, söz konusu fiile elifli veya elifsiz olarak birleşebilir. Örneğin:

Cân-i bîcânân neyerzed yek peşîz Hemçu merdân berfeşân cân-i azîz

جان بی جانان نیرزد یک پشیز همچو مردان برفشان جان عزیز

"Canan olmadan can metelik etmez. Gönül erleri gibi âciz canını saçmaya bak."

Bazı Arapça kelimeler eski metinlerde farklı yazılış şekilleriyle karşımıza çıkar. Örneğin:

توبت > توبة > توبه

حکایت > حکایة > حکایه

موسا > موسی

عیسا > عیسی

جبرائیل > جبرئیل > جبریل

هراة > هرات

Farsça نه ... نه bağlacı şiirde vezin dolayısıyla نی ... نی veya نه ... نی şekillerinde yazılabilir. Örneğin:

Ne işâret mîpezîred nî beyân Nî kesî zû im dâred nî nişân

نه اشارت میپذیرد نی بیان نی کسی زو علم دارد نی نشان

"Ne işarete ne de beyana gelir. Ne kimsenin onun hakkında bir bilgisi vardır ne de alameti."

Sonunda istimrârî ya'sı bulunan fiillerin başına pekiştirme harfi "be" gelebilir. Örneğin:

Her ki û dîdî cemâleş âşikâr Cân bedâdî yu bemordî zâr zâr

هر که او دیدی جمالش آشکار جان بدادی و بمردی زار زار

"Onun cemalini açıkça gören, perişan bir halde canını teslim ederdi."

Vezin dolayısıyla "bûden" بودن fiilinin "vav"ı şiirde düşebilir.

Goft eger cârûb u gırbâlem budî Vech-i nânî râ çi işkâlem budî

گفت اگر جاروب و غربالم بدی وجه نانی را چه اشکالم بدی

"Bir süpürgeyle bir eleğim olsaydı, ekmek parası kazanmak için hiç problemim olur muydu?" dedi.

Eski metinlerde birleşik fiillerin asıl fiil kısımlarının, baştaki fiil olmayan kısımla bitişik olarak yazılış şekillerine rastlanılabilir. Örneğin:

K'ey cihândîde-i men çunşodî Zâr u nâkâm ez cihân bîrûnşodî

کای جهان دیدهء من چونشدی زار و ناکام از جهان بیرونشدی

"Ey benim görmüş geçirmiş dostum! Nasıl oldu da muradına ermeden, perişan bir halde dünyadan çekip gittin?"

Mısra veya beyit sonlarında, isimlerin ve fiillerin sonuna gelen ve bir anlam ifade etmeyen elif harfleri bulunabilir. Bu "doldurma elifleri" veznin bozulmaması amacıyla kullanılır.

Zemîn pûşed ez nûr pîrâhenâ Şeved tîre gîtî bedû rûşenâ

زمین پوشد از نورپیراهنا شود تیره گیتی بدو روشنا

"Güneş doğunca yeryüzü ışıktan gömlek giyer ve karanlık dünya onunla aydınlanır."

"bâ" با önekiyle sıfat haline dönüşen kelimelerin başlarındaki bu ek vezin dolayısıyla elifsiz de yazılabilir. Örneğin:

Begoftâ furûgîst in îzedî Perestîd bâyed eger behredî

بگفتا فروغیست این ایزدی پرستید باید اگر بخردی
“Bu bir Tanrı nurudur. Eğer akıllıysan, buna tapman gerekir.” Dedi.

Şiirde, iki veya daha çok rakamlı sayı sıfatlarında her hanedeki rakam ayrı ayrı yazılabilir. Bu durumda rakamları toplayadrak çeviri yapmak gerekir.
Çu sâl-i hurmuz âmed ber deh u şeş
Roheş be nuh cihân befurûh âteş
چو سال هرمز آمد بر ده و شش رخش به نه جهان بفروخت آتش
“Hürmüz on altı yaşına gelince yüzünün parlaklığı dokuz feleği aydınlatır oldu.”

Yazılmaları gereken tamlama ya’ları şiirde yazılmayabilir. Örneğin:
Lugathâ turkî yu tâzî der âmûht Zi ibrî yu zi rûmî dil ber efrûht
لغت ها ترکی و تازی در آموخت ز عبری و ز رومی دل بر افروخت
“Türk ve Arap dillerini öğrendi. İbranca ve Rumcadan da nasibini aldı.”

Ferzâneî bereft u zi refteneş her ziyân
Dîvâneî bemând u zi mândeneş hîç sûd
فرزانه ی برفت و ز رفتنش هر زیان
دیوانه ی بماند و ز ماندنش هیج سود
“Bilgenin biri gitti; gitmesi zarar oldu bize. Bir deli kaldı, ama kâr geçmedi elimize.”

“ân” آن ve “în” این işaret sıfatları kendilerinden sonra gelen kelimelere bitişik olarak yazılabilir. Örneğin:
Pes ancemâ’at-i umerâ bedâ’iye-i kışlâk be havâlî-i mardin teveccuh numûdend.
پس آنجماعت امرا بداعیهء قشلاق به حوالیء ماردین توجه نمودند
“Bunun üzerine bu emirler topluluğu kışlağa gitmek amacıyla Mardin yöresine yöneldiler.”

Eski metinlerde üç noktalı yazılan “p, ç” gibi harfler tek noktalı olarak yazılabilir.

14.CÜMLE ÇEŞİTLERİ
انواع جمله

Farsça'da dört çeşit cümle vardır.
1.Haber cümlesi جملهء خبری
Cemşîd u Ahmed bâhem be bâğ mîrevend جمشید و احمد باهم به باغ می روند

2.Soru cümlesi جملهء پرسشی
Cemşîd bâ ki be bâğ mîreved? جمشید با که به باغ می رود؟

Soru cümlesi dört biçimde karşımıza çıkar.
a.Haber cümlesi gibidir ancak, cümlenin âhenginden soru cümlesi olduğu anlaşılır.
Hasen âmed? Hasan geldi mi? حسن آمد؟
b.Cümlenin başında bulunan "âyâ" (=acaba) آیا soru kelimesi ile anlaşılır.
Âyâ Mehîn der hâne est? Acaba Mehin evde mi? آیا مهین در خانه است؟
c.Cümlede soru kelimelerinden biri kullanılır.
Ki âmed? Kim geldi? که آمد؟
Çi goft? Ne dedi? چه گفت؟
Çikadr kâğez lâzim dârî? Ne kadar kağıda ihtiyacın var? چقدر کاغذ لازم داری؟
Ç.Başta "âyâ" ile birlikte cümle içinde soru kelimelerinden biri kullanılır.
Âyâ çi şenîdîd? Acaba ne duydunuz? آیا چه شنیدید؟

3.Emir cümlesi جملهء امری
Be bâğ boro به باغ برو

4.Hayret bildiren cümle' Nida cümlesi جملهء تعجبی
Söyleyenin psikolojik halini, heyecanını, üzüntüsünü, sevincini, nefretini ve kızgınlığını belirten cümlelerdir.
Çi bâğ-i bâsefâyî est! Ne güzel bir bahçe! چه باغ باصفایی است!
Çi bîhired kesânend! Ne akılsız kimseler var! چه بی خرد کسانند!
Çi hevâ-yi hûbî! Ne güzel bir hava! چه هوای خوبی!

SADE CÜMLE, BAĞIMSIZ CÜMLE, BİRLEŞİK CÜMLE

Tek filli cümlelere "sade cümle" (comle-i sâde) جملهء ساده denir. Sade cümle tam bir anlam veriyorsa bağımsız cümle (comle-i mustakil) جملهء مستقل olur. Şu cümleler sade ve bağımsız cümlelerdir.

کتاب گلستان گم شده بود. سراسر خانه را گشتم . زیر میز و بالای گنجه را دیدم. فرش را بر گرداندم. زیر آن را نگاه کردم. هیچ نشانی از گلستان نیافتم. نومید شده بودم. آخر پشت گنجه را نگاه کردم. گلستان آنجا افتاده بود.

Cümleler arasında konu kopukluğu olmadığından bu parçada anlam bağı (peyvend-i ma'nevî) پیوند معنوی vardır.

فرش را بر گرداندم و زیر آن را نگته کردم اما هیچ نشانی از گلستان نیافتم
می خواستم به خانه برگردم ، بنابرین با دوستان وداع کردم.
خواه بنشین خواه برخیز

Yukarıdaki cümleler arasında ise sadece sözel bağ (peyvend-i lafzî) پیوند لفظی vardır.

Bazı cümlelerde anlam bir fiil ile tamamlanmaz. İki veya daha çok fiile gerek vardır. İşte, birden fazla fiili bulunan cümlelere birleşik cümle (comle-i murekkeb) جملهء مرکب denir.

وقتی که تو آمدی ، من به دبیرستان رفته بودم

هر جا گل است ، خار است

Sade bir cümle olmakla birlikte, anlamı tam olmadığı için eksik cümle (comle-i nâkıs) جملهء ناقص dir. Eksik cümleler birbirlerini tamamlayarak birleşik cümleyi oluştururlar.

Bir birleşik cümlede asıl maksadın açıklandığı sade cümleye "temel cümle" (comle-i pâye) جملهء پایه , temel cümleye açıklık getiren cümleye de "yan cümle" (comle-i peyrev) جملهء پیرو denir.

وقتی که تو آمدی ، من به دبیرستان رفته بودم

وقتی که تو آمدی = جملهء پیرو

من به دبیرستان رفته بودم = جملهء پایه

علی کتاب خود را روی میز گذاشت

علی = نهاد

کتاب خود را روی میز گذاشت = گزاره

علی = فاعل

کتاب خود را = مفعول

(کسرهء اضافه) حرف نشانه

خود = وابستهء مفعول

را = حرف نشانه

روی میز = وابستهء فعل

روی = حرف

میز = وابستهء فعل

گذاشت = فعل

علی = اسم خاص ، ساده ، مفرد ، جامد

کتاب = اسم عام ، ذات ، ساده ، مفرد ، جامد

خود = ضمیر مشترک

میز = اسم عام ، ذات ، ساده ، مفرد ، جامد

گذاشت = ماضی مطلق ، سوم شخص مفرد ، مثبت ، متعدی ، معلوم ، وجه اخباری از فعل گذاشتن

Bazen fâil (özne) ile fiil veya mef'ûl (nesne) ile fiil arasına "ki" که bağlacı girer.

Çi renchâ ki keşîdem! Ne sıkıntılar çektim! چه رنجها که کشیدم!

Çihâ ki nekerd! Neler etmedi ki! چها که نکرد!

Cümleler iki kısımdan oluşur. Birinci bölümde cümlenin, hakkında haber verilen kısmı yer alır. Buna "nihâd" نهاد denir. İkinci kısım, "nihâd" hakkındaki haber bölümüdür. Buna da "gozâre" گزاره adı verilir.

Bir fiilde iki kısım mevcuttur.

1.Fiilin değişmeyen kısmı, "mâdde-i fi'l" مادهء فعل

2.Fiilde sayı ve şahıs bildiren değişken kısım, "şinâse-i fi'l" شناسهء فعل

Örneğin "nişestem" (=oturdum) نشستم fiilinde bulunan "nişest" نشست bölümü fiilinin "mâdde", "em" م ise "şinâse" kısmıdır.

Farsça'da geçmiş zamana delalet eden bütün sigalar "mâdde-i mâzî" (=geçmiş zaman gövdesi veya geçmiş zaman kökü) مادهء ماضی , geniş zamana delalet edenler de "mâdde-i muzâri'" '=geniş zaman gövdesi veya geniş zaman kökü) مادهء مضارع 'nden elde edilir.

“Mâdde-i fi’l”in başına gelen “mî” می ve “be” ب eklerine “cuz’-i pîşîn” denir.

Buna göre, “mîreftem” (gidiyordum, giderdim) می رفتم fiilinde”mî” “cuz’-i pîşîn” (önek), “reft”, “mâdde-i mâzî” ve son olarak “em”, “şinâse” bölümlerini ifade eder.

“berevî” (=gidesin) بروی fiilinde de “be” ب edatı “cuz’-i pîşîn”, “rev” رو “mâdde-i muzâri’”, “î” ی ise “şinâse” bölümlerini oluşturur.